بەشی٣

هەڵخەڵەتاوەکان

بەیانی ڕۆژی جێژنی "پاک"ی ساڵی ١٩٩١ بوو. کاروانی بچووکی ئێمە – هەواڵنێران – لە گەوەیەکی ئاستەمی ئەم ڕێیەی لە شارۆچکەی هاوینەهەواری سەلاحەددینەوە بەرەوخوار دەخوشێ لە ڕێبەندانێکی پاڵەوپاڵ و دەم لەسەر پشت گیری کردبوو. سەلاحەددین بنکەی سەرکردایەتی هێزەکانی کورد بوو کە ئێمە دەمانویست لێی دوور کەوینەوە و خۆمان بگەیەنینە شوێنێکی پەنا و نەماندەزانی ئەم خواستەمان چەندە وەدی دێ. لە پێشمانەوە بە سەدان ئوتۆمبیل و ئوتووبووس و لۆری و تاکسی و ترێلێری پڕ لە حەشیمەت پاڵیان وێکدابوو. لە دۆڵی بەرپێمانەوە, لەسەر ئەو باریکەڕێیەی بەرەو لامان دەکشا, ئەم ڕەوەیە تێک گیرابوون. هیچکام لەم دوو ڕیزە خۆی بۆ ئەوی تر کلا نەدەکرد. کۆسپی سەرەکی ئێمە ڕێگیران نەبوو, بەڵکوو هەندێك لەولاتری سەلاحەددین, دوور لە هەتەری چاو, باڵەفڕە تۆپدارەکانی ئێراقی خەریکی تەقوتۆق بوون. لە گرمەیانڕا دیار بوو کە ئەو ڕیز ئوتۆمبیلانەی دوو سەعات درەنگتر لە هەولێرەوە دەرباز بیوون, دابوویانە بەر تۆپ و مووشەك. کەی یەکەم باڵەفڕ لەم تەپکەوە خۆی دەنوێنێ و نۆرەمان دێ؟

وا ئێستا دوای چەند ساڵ خوێندنەوە و توێژینەوەی کەلێن و قوژبنی کتێبان بە دوای فێڵێکدا کە بتوانێ بمگەیەنێتە کوردستان, تێگیرابووم و نائومێدانە هەوڵم دەدا بە شێوەیەك لەم هەرێمە دەرباز بم, هەڵبەت وێڕای ئەم هاوکارانەی هاتبوونە لام.

لەخۆوە بیرم لــە لایــەنی جۆراوجــۆر و نەفامانــەی ئــەم خیـــرەسەرییە کــردەوە. خــۆم دەهاتەوە بەرچاو کە چەند ساڵ پێشتر بە جووتێ پێڵاوی ئیتالیایی تایبەتەوە ڕێی بــەفر و

سەهۆڵی "ڤۆژ"[١]م دەبڕی؛ ئەوەندەم باسی گرینگایەتی کوردستان کردبوو کە تەنگم بە سەرنووسەرانی ڕۆژنامەکانی واشینگتۆن هەڵچنیبوو. هێندەم گوت و گوتەوە کە دامان و تکایان لە ڕێبەرانی کوردی سەرقاڵ بە کاری گرینگترەوە کرد, من بەرنە کوردستان. وا ئێستا تێدەگەیشتم کە بە شێوەیەك واقعییەتە توند و تیژ و مەترسیدارەکانی کوردستانم وەبەرچاو نەگرتووە.

بێتوو ئێوەش چەشنی کوردان هێندە سیابەخت بن کە خوازیاری هەبوونی دەوڵەتی خۆتان بن, ئەو کات جێی سەرسوڕمان نیە ئەگەر شۆڕش و شەڕ و شێواوی و لێکهەڵوەشانی حکوومەتوو مەزن بێتە بەرچاو, وەك ئەو هەڵکەوتەی دە فریای خەڵکی لەهێستان هات, چونکە سێ ئیمپراتۆریی لە ئاخری سەدەی هەژدەڕا هەتا کۆتایی شەڕی یەکەمی جیهانی وڵاتی لەهێستانیشیان داگیرکردبوو. ئاوماڵە چنۆکەکان سەرەڕای گەلێ ڕاپەڕین ناوی لەهێستانیان لەسەر نەخشەی جوغرافیایی سڕییەوە. کوردانیش هەروەتر, ئازادی ڕاپەڕاندنی کاروباری نێوخۆیان لە دەس دەرچوو و قەت بە شێوەی ڕەسمی نەبوونە خاوەنی وڵاتێکی سەربەخۆ. ئەوەندەی بۆیان کرا پاڵیان وەو میرنشینانە دا کە ئیمپراتۆریی ئێران و عوسمانی دەیانبوغزاندن و جاری وایە هەتا وەختایەکی هێزی سزادەر لە پایتەختەوە گەیشتۆتێ و تێکی‌شکاندوون زۆر ناوچەی بەربڵاوی کوردستانیان لە ژێر ئاڵای ئەمیرێکا یەكخستووە. بەڵام مێژووی نەتەوەخوازی نوێ و هیوا بە پێکهێنانی وڵاتێکی کورد تەنیا دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی لێکهەڵوەشانی ئەم ئیمپراتۆرییانە لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا. شەڕی یەکەمی جیهانی کوردانی لە ژێر دەسەڵاتی ئیمپراتۆریی عوسمانی ڕزگار کرد و بەڵێنی سەربەخۆیی پێدان, بەڵام پاشان ئەوانی دایە دەس تەوژمی دەوڵەتانی "نەتەوەیی و کۆدەسەڵات" کە لەگەڵ هیچ حاوانەوە و ڕێككەوتنێك ئاشنا نەبوون. کوردستان کە وڵاتێکی دەورگیراوە و سەری ناگاتەوە دەریا, سەرەڕای بوونی کانگا و کانیاوی نەوت و ئاو، فرە دواکەوتووە و دوو جۆر ئیسلام و پێنج سنوور و سێ زمان [سێزاراوە] و

١- vosges, زنجیرە چیایەك لە باشووری ڕۆژهەڵاتی فەرانسە, ڕۆژاوای ڕاین.

ئەوەندەش ڕێنووس بەشبەشی کردووە؛ بەڵام ئەوەندەی بە هۆی حەشیمەتی کوردەوە زیندووە، ئەوەندەش بە ویستی وانەوە قیت ڕاوەستاوە. چونکە کوردان جەماوەرێکی گیانسەخت و دۆڕاوانێکی خۆڕاگرن. لەبەر گەرموگوڕی و قسەخۆشی و بوێری و کێشندەیی خۆیان کە تێکەڵاوی ڕق و هەڵچوونێکی چاوەڕوان نەکراوە, شیاوی خۆشەویستین. سەرکردەی لەشکری ڕەگەزە غەوارەکان, چەشنی گزنفۆن لە سەدەی چوارەمی بەر لە زایین و فیلد مارشاڵی داهاتووی پرۆس, "هێڵمۆت فۆن مۆڵتکە"[1] لە ساڵەکانی دەیەی ١٨٣٠دا باسیان کردوون. مۆڵتکەی لاو تێگەیی کە کورد و عەرەب هەرتك "ئیشتیا و مەیلی ڕێگرییان هەیە", بەڵام ئەوەی هەیە کە مەیلی عەرەبان پتر دەگەڕێتەوە سەر باندۆری دزی و سەرچاوەی مەیلی کوردان لە ورەی شەڕکەرانەوە هەڵدەقوڵێ.

بەڵام تەنانەت هەڵکەوتەیەکی "پرۆس"یش دەکرێ بە پێچەوانە لە ڕووداوەکان حاڵی بێ. سەت و پەنجا ساڵ دواتر تاقمی ئێمە شایەدی سزادانێ بوو کە بە دەستی عەرەبان و لە قەوارەی سپای تێكشکاو بەڵام "مەرگهێنی" سەددام حوسێنا بەسەر ئەم خەڵکەدا داسەپا. تاقمی ئێمە بریتی بوو لە دە دوازدە هەواڵنێر کە بۆ چارەڕەشییان لەرێوە لە تێكشکان و ڕاکردن حاڵی دەبوو. وەچەیەك بەر لە ئێستا کێشەی وێنام یەکەم شەڕ بوو کە من وێڕای "مەك کالین"ی وێنەگر و "مارتین ڤولاکۆت", هەواڵنێری "گاردییەن" دیبووم و ئەم دووە لێرەش بوون. "جوولی فلینت" لە "ئابزێروێر", "مارك کراوتس" لە "لیبراسیۆن", "چارلێز گلاس" و گرووپی "بیبیسی" هەموو وەك من پاشماوەی شەڕۆچکەی بێبڕانەوەی ساڵەکانی ١٩٧٠ و ١٩٨٠ی لوبنان بوون. "گۆڤین ڕۆبێرتس" لە بیست ساڵ پێشترەوە خەریکی سازکردنی فیلمی بەڵگەداری تلەفیزیۆنی بوو بۆ "ڕۆیتێر" و ئێستاش هەر خەریکی ئەو کارە بوو. نوێنەرانی بەرەی لاو بریتی بوون لە "جراڵدین برووکس" لە "وال ئیستریت جورناڵ", "ئایوز هارتە" لە "سووداودێستێ", "بوردوو" و "ئیسکات پیتێرسۆن" لە "دیلی تێلگراف".

١- هێڵمۆت یوهانس مۆڵتکە ١٨٤٨ – ١٩١٦, سەرکردەیەکی ئاڵمانی بوو.

هەروا کە گوێمان دەدایە فڕکەی باڵەفڕە تۆپدارەکان, لەوپەڕی ترسا وێنایەکی کـە "ئاندرێ مالرۆ"[٢] لـە ترس و خۆفی خۆی دەکا, ئـەو کاتـەی لـە ١٩٤٠دا تانکەکـەی دەکەوێتە قوڵکەیەك و تۆپی ئەڵـمانی سێرەی لـێدەگرن, لە بیرگەمدا سـەری هەڵـدا. لە نزیك ئێمەوە پیاوێك دڵنوایی منالێکی دەکرد کە بە ئاوری مووشەکی بـالآفڕ تـەواو سووتابوو. چوار پێشمەرگەی کورد کە چەند نەخشەی گلۆلەکراوی دەسکەوتیان لـە سپای ئێراق وە ژێر هەنگڵ دابوو, لە پێشماندا بـــە غـــار دەڕۆیـــشتن, ئـــەم چـــوارە ڕایاندەکرد و پتر لە میلیۆنێك کورد بە شوێنیانەوە بوون. شۆڕشی کورد جارێکی تر بە سەرڕەو تەفروتونا دەبوو. ئەمریکا ڕایەکی تر کوردانی لە تەنگەژەدا بە جێهێشتبوو.

من لە ڕۆژی هەینی پیرۆزا[١]– ٢٩ی مارس – لە شـاری سـلێمانی هـەروا کـە بـە چڕوچاوێکی خـەواڵۆوە گـوێم دەدایـە هەواڵـەکانی سـەعات پێنجـی پـاش نیـوەڕۆی بیبیسی, لە ڕوودانی کارەساتی بێگەڕانەوە حـاڵی بـووم؛ بیبیـسی تـەنیا ئـامرازی پێوەنـدیم لەگـەڵ دنیـای دەرەوە بـوو. وێـژەری ڕادیـۆ وتـەکانی وتەبێـژی وەزارەتـی دەرەوەی ئەمریکای گێڕایەوە کە دەیسەلـماند سپای ئێراق دوێشەو شاری کـەرکوك, ناوەند و کانگای گەورەی نەوتی لـە بـاکوور, گرتۆتـەوە. بـەم ئاکامـە گەیـشتم کـە واشینگتۆن پێـشتر بـە یارمـەتی وێنـەی هـەوایی لـە ڕووداوەکـان ئاگـادار بـووە. زۆر وێدەچوو پتری ئەم وێنانە لە لایەن ئەو فڕۆکانەوە هەڵگیـرابنەوە کە ڕۆژی سێشەمـمۆ بەسەر کەرکووکـەوە دیبوومـانن. گومـانی تێـدا نـەبوو کـە ڕێکخـستن و دامـەزرانی هێزەکانی ئێراقیان خستبووە ژێر چاوەدێری. داخوازی ڕوون و ئاشکرای ڕێزدار بـووش لە پازدەی فێوریەدا کە ڕایگەیانـد "دەبـێ تاقمـەکانی سـپای ئێـراق و خـەڵك خۆیـان کارەکان وە دەس بگرن," بوو بە ئەوەی کە ئەمریکا دەس لەسـەر دەس دابنـێ و تـەنیا خەریکی "بەڵگە سازکردن" بێ لەمەڕ ئەم چورتە لـێبڕانەی. ئێزگەی ڕادیۆی سەر بـە دەزگای پاراستنی ناوەندی (سیا) کە بنکەی لـە عەرەبـستانی سـعوودی بـوو بێوچـان

---

٢ –Andre malraux، نووسەر و دەوڵەتداری فەرانسەوی ١٩٠١ –؟

١–Good Feiday، ئەو هەینییەی کە یادگاری چوارمیخەکێشانی حەزرەتی عیسایە, هەینی بەر لە چێژنی پاك.

هەتا ڕۆژی سێهەمی مارس – یانی سێ ڕۆژ پاش ئەو ئاگربەسەی کە چالاکی سەربازیی "تۆفانی سارا"ی هاوپەیمانانی کۆتایی پێهێنا – داوای لە خەڵکی ئێراق دەکرد کە حکوومەتی سەددام حوسێن بڕووخێنن.

پەك کە پەتپساوی ئەم ڕادیۆ نهێنییە چەندەی وتەکانی بووش وە بیر دێنایەوە! لە ساڵی ١٩٥٦ من لە ئورووپا سەرباز بووم, ئەوکات واشینگتۆن بەوە تاوانبار کرا کە بە بڵاوکردنەوەی قسەی نەجووراوی هەڵنەسەنگاو لە ڕادیۆ "دەنگی ئازادی ئورووپا"وە کە "سیا" خەرجوبەرجی دابین دەکرد, شۆڕشی مەجارستانی هەڵگیرساند و کاتێك تانکەکانی سۆڤیەت ڕاپەڕینیان تێکدەشکاند, ئەوان بێشەرم و متەق خۆیان کەنار دا. ئەمە پەندێك نەبوو کە هیچ ئەمریکایییەکی هاوتەمەنی من لە بیری بردبێتەوە. بەڵام ئەمجار ئەم دنەدان و پاڵپێوەنانە لە لایەن دەزگایەکی ڕادیۆیی لە جەرگەی شەڕی ساردا نەبوو, بەڵکوو لە لایەن سەرکۆماری ئەمریکا و بە قەولی پڕوپاگەندەکەرانی, لە لایەن تەنیا گەورەهێزی جیهانەوە بوو.

سەرباقی ئەوانەش دەسەڵاتی کوردان بەسەر ناوچە ئازادکراوەکانیاندا گەلێ لەرزۆك و متمانە پێنەکراو بوو. ئێمە هەر لە حەوتوویەك پێشترەوە کە هاتبووین لەم بارودۆخە حاڵی ببووین. تەنانەت ئەو دە ڕۆژەی کە کوردان کەرکووکیان بە دەستەوە بوو – پاش حەفتا ساڵان ئەمە یەکەم جار بوو ئەم شارەیان دەکەوتە ژێر دەسەڵات – نەیانتوانی تەواوی مەتەرێزەکانی پارێزەری بنکەی گرینگی زەمینی و ئاسمانیی "خالیدی بنی وەلید" داگیر بکەن. شەوی چوارشەممۆ ئەوکاتەی گلاس و تاقمی "بیبیسی"یەکەی و مەككالین لە کەرکووکەوە بەرەو هەولێر گەڕانەوە لە قەراخ جادە تەقە و لێكدانیان دیبوو. بۆ سبەی تانکەکانی ئێراقی توانیان شاری گرینگی ئاڵتوون کۆپری لەسەر زێی بچووك و نێوان هەولێر و کەرکووك داگیربکەنەوە. هەر چۆنێکت چاو لێدەکرد لەم شارێ زۆر باشەوە [ئاڵتوون کۆپری] کەرکووك و سلێمانی ئێستا سەعاتێکیان پتر مەودا نەبوو, جا هەر کات ئێراقییەکان ویستبایان هێز و ئامرازی تێکشکاندنی بەربەرەکانی کوردانیان بە دەستەوە بوو. تەنیا مانگێك پاش ئەوەی کە هێزە هاوپەیمانەکانی دژی سەددام بە ڕێبەرایەتی ئەمریکا لە بیستوهەشتی

فێوریەدا و لە شەڕێکی زەمینی سەت سەعاتەدا کۆتاییان بە داگیرکرانی کووەیت هێنا, پاشماوەی سپای خوێڕیکراوی سەددام کە هەر چەند ڕۆژێك پێشتر دەسەڵاتی خۆی لە ناوچەکانی شیعەنشینی باشوور وە دەس هێنابۆوە, ئێستا ئامادەی تێکشـــــکاندنی ڕاپەڕینی کوردستان بوو.

لە هوتێل "سەلام"ی سلێمانی لە پێخەفەکەما بیرم لە بارودۆخی تاڵی خۆمان و کوردان کردەوە. زگچوونی بە خوێنم بوو, ئەو نەخۆشییەی گەلێ ساڵ بوو شوێنەواری نەمابوو. تاقەتی ئەوەم نەبوو هەستم و بچمە نێو شار و بە دوای هاوکارەکانمدا بگەڕێم کە بۆ کۆکردنەوەی هەواڵ چووبوون. بە ڕوونی مەترسیم هەست پێدەکرد. هەر سێ ڕۆژ پێشتر سەروسۆراغی سێ وێنەگری لاو و لەزۆقمان ون کردبوو کە لە سووریاوە وێرامان هاتبوون. تەواو نیگەرانیان بووین.[1] سەرەڕای پاڕانەوە و پێداگریمان بۆ ڕۆیشتن, ئەوان سوور بوون لە کەرکووك وەمێنن. کاتێك "ڤولاکوت" گەڕایەوە میوانخانە, هەواڵەکانی کەرکووکم بۆگێرایەوە. گوتی: "دەی, ئەوەش چوونە بەغدامان بە یەکەم زرێپۆشەکانی کورد!" هەواڵمان دا بە هاوکاران و پاشان خێرا بە ئوتۆمبیل بەرەو سەلاحەددین لە باکوور کەوتینە ڕێ کە لە سلێمانییەوە سێ سەعات ڕێیە. بوولێڵی ئێواری لە دەوروبەری سلێمانی هێندێك ڕاوەستاین و دەستمان کرد بە وتوویژ لەگەڵ ئەو پەناخوازە ترساو و شەکەتانەی حەفتا میل نێوان کەرکووك و سلێمانی بە پێیان هاتبوون. گوتیان باڵەفڕە تۆپدارەکان لە پێشا لە کەرکووك داویاننە بەر بۆمبی فۆسفۆریی سپی و پاشان لە شارێ وەبەر مووشەك و ڕەشاشیان داون. ئەوەندە دینارە ئێراقییەی پێمانبوو وێمان دان. خەڵکێکی خانەخراپ بوون و پێداویستییان بە پووڵ بوو.

دەبوو هەرچی زووتر لە ئێراق دەرباز بووباین و بەسەرهاتی ئەم خەڵکە خۆ لێ بێخاوەن کراوەمان گێڕابایەوە و خۆمان لەم ئاوربارانە ڕزگار کردبا.

١- جاد گرۆس Jad gross, دەرچووی هاروارد کە یەکەم ساڵی ڕاسپێراوی خۆی تێپەڕ دەکرد, بە دەس هێزەکانی داگیرکەرەوەی کەرکووك کوژرا. دووەکەی تر بە دیل گیران و دواتر ئازاد کران.

هەر لە دەسپێکەوە تێکشکانی شۆڕشی کورد خۆی دەنواند, بەڵام لێکهەڵوەشان و دەس لێکبەردانێکی وەها خێرا, ئەشتەکی چاوەڕوان نەکراو بوو. ئێمەش هەموو دەمانزانی کە چوونە باکووری ئێراق کارێکی مەترسیدارە. ڕەشبینی ئێمە بەرهەمی ئەزموونی ڕابردووە لە ئیشێکدا کە پتر خوازیاری شك و گومانە هەتا خەیاڵات. ئەوەی مابووین یەکترگیر بووینەوە. زۆربەمان ئەوەندەمان شەڕ دیبوو کە بە پێی ڕێسا زۆر شتان بێنینە حیساب، وەك: بەدشانسی, درۆ, ڕووداوی تاڵی چاوەڕوان نەکراو، دواکەوتن بە هۆی کەترەخەمی, هەوای ناخۆش, نەخۆشی لەپڕ, برۆکراسی و ڕێوشوێنی لەخۆوە, پاشەکشەی لەنەکاو, فیفی بوونی باڵادەستانی ڕەسمی، لێکدانەوە و هەڵسەنگاندنی هەڵەی سەربازی, ئامۆژگاری خراپ و زیاتر پڕ لە بەدخوازی, ڕێنوێنە تێنەگەیوەکان, دوژمنایەتی, ڕانندە بێ دەسوپلەکان، ئوتۆمبیلی ناتەیار, بەتایبەت ئەو ئوتۆمبیلە متمانە پێنەکراوانەی تورمزێکی ئاوهایان نەبوو, کەم بوونی بێنزین, تەگەری سواو و پواو و ویسکی خراپ.

کاتێك ئەو دوو هێڵە تەلەفۆنە ئاسمانییەمان کە قەرار وابوو سەرەڕای تێکدانی ناوەندەکانی تەلەفۆنی ئێراق لە لایەن هاوپەیمانانەوە پەیوەندی ئێمە لەگەڵ دنیای دەرەوە دابین بکەن, هەر لە ئەوەڵەوە دابڕان, نارەحەتێکی ئەوتۆمان هەست پێنەکرد. نارەحەتی زیاترمان تەنینەوەی تاڵوتوونی و شێواوی ناوچەکان بوو: لێکهەڵوەشان و تێکشکانی بە سەررەوی خۆڕاگری شیعەکان لە باشووری ئێراق, کۆبوونەوە و لێکهاڵانی هێزەکانی سەربازی لە باشووری کەرکوك, کشانەوە و خۆ لادانی تاقمەکانی "سپای یارمەتیدەر"[١] کە هاتبوونە ڕیزی شۆڕشەوە و دیسانەوە بەرەو کۆشی حکوومەتی بەغدا گەڕابوونەوە, پێشڕەوی موجاهیدینی خەڵق کە بە چەکی قورس تەیار کرابوون. (موجاهیدینی خەڵق هێزی دژ بە کۆماری ئیسلامی بوون و ئێستا بۆ دابین کرانی بنکە و ئامرازیان لە لایەن ئێراقەوە ببوونە گوێ لەمستی بەغدا) هەروەها دیدارێك لە وێستگەی گەورە و پێشکەوتووی شەمەنەفەری کەرکوك لە بەشی

١- سپای بەکرێگیراوانی خۆماڵی. [جاش]

پێشەوەی بەرەکانی شەڕ, کۆلان و شەقامەکانی چۆڵوهۆڵی بێجریوەی منالّ و ترپەی پێی ڕێبواران, بە دیارەوە نەبوونی ئامرازی هاتوچۆ, ئەو بێدەنگییەی کە تەقەی تاکوتەرا و لێرولەوێ دایدەسەپاند و شریخەی لە نەکاوی خۆمپاران, تێکڕا نیشانەی ترسیان سەلماندبوو.

بە درێژایی حەوتوو سەبارەت بەم مەبەستە ئەگەر هاتوو ڕاپەڕینی کوردان تووشی تێشکان هات چلۆن خێرا شار جێبێلّین, باس و ڕاوێژمان کردبوو. ئێراق لە باشترین کات و دۆخی خۆیا بە بەدکرداری مەنشوور بوو لەگەلّ ئەم غەوارانەی بە بێ ئیزن دەچوونە وێندەرێ و دەگیران و ئێمەش بێ هیچ بەرگە و بەلّگەیەك سنوورمان پەڕاندبوو. گەڕانەوە بۆ سووریا بە ڕێی پێشوودا بێبواری دەنواند. بۆ چوونە کەرکووك و هەولێر سێ ڕۆژی بارانی لە قوڕ و زەلەقدا مابووینەوە, بە ڕێی کەندوقووڵ و کوێرەڕێی سەرسەوز و جلّێتاو تەنیوی گونداندا کە "دێلتا"ی "مێکۆنگ"ی وێنامی دێنایەوە یاد تێپەڕیبووین. تەنانەت ئەو کاتەی کە وێدەچوو کوردان خەریکن دەسەلاتیان لە ناوچەدا سەقامگیر کەن, دەسەلاتیان بەسەر ئەم ڕێیانەدا نەبوو. چوون بەرەو باکوور و تێپەڕین لە بەشی ڕۆژاوا بەرەو کەوشەنی تورکیا لە ڕێی مەنشووری بارزانەوە وێدەچوو دەس بدا, بەلام وەك دەیانگوت ئەم ڕێگایەی لە ڕۆژهەلاتەوە بەرەو ڕۆژاوا دەخوشی, لەبەر ئەوەی لەمێژ بوو کەس خۆی تێنەگەیاندبوو, تەنیا ترۆمبیلی دوو دیفرانسییەل دەیتوانی لێی باژوێ و ئێمەش نەمانبوو.

تەنیا ڕەوگەی ڕەسمی لەم سنوورە بەردەلانە دووسەتوشەش میلییە لەگەلّ تورکیا, پردێك بوو لەسەر ڕووباری خابوور لە قولینچکی باکووری ڕۆژاوا, نزیك زاخۆ. یانی نیزیك ئەو شوێنەی کە وەختی هاتن لە سووریاوە بە سواری کەلّەکی پەلاستیکی لە دیجلەی لافاوییەوە پەڕیبووینەوە و لە "پێشخابوور" هاتبووینە خاکی ئێراق. تەنانەت ئەو کاتیش لە وێزەی خۆمپارەهاوێژانی ئێراقا بووین. لە سەرەتای مانگی مارسدا ئێراقییەکان وەختی پاشەکشە پردەیان تەقاندبۆوە, ترکانیش بە گشتی تەقەیان لە تەواوی ئەو کەسانە دەکرد کە دەیانویست بچنە خاکی تورکیاوە. لەسەر کاخەز, ئێران باشترین ڕێ بوو. لە هەموان نیزیکتر بوو و پاش چەند سەعات

ڕێکوتان بە ئوتۆمبیل بە جادەیەکی خاکیدا دەستی ویڕادەگەیشت و هەموو ڕۆژێ فڕینێکی نەوەد دەقیقەیی، فڕۆکەخانەی لای سنووری بە تارانەوە دەبەستەوە. بەڵام هێچمان بەڵگەی هاتوچۆی ئێرانیمان پێنەبوو و دوژمنایەتی ئێران لەگەڵ ڕۆژاوییەکان, بەتایبەت ئەمریکاییەکان بە ڕادەیەك بوو کە دەترساین لە سنوور بکەوینە دەس یەکێك لە پاسدارانی مڕچومۆنی شۆڕش و بمانگێڕنەوە.

چاك دە گەرداوێ کەوتبووین و من هەستم دەکرد کە بۆ ئەم مەبەستە خۆم تاوانبارم. من بەر لەوەی یەکەم فیشەك بۆ ئازاد کردنی کووەیت لە شازدەی ژانویەدا هاویژرابێ, کەوتبوومە شوێن کوردان, بەتایبەت شوێن مەسعوود بارزانی ڕێبەری پارتی دێموکراتی کوردستان کە کۆنترین حیزبی نەتەوەخوازی کوردە. لەمە گرینگتر, ئەو ئێستا یەکێ لە سەرۆکانی "بەرەی یەکگرتووی کوردستان" بوو کە لە هەشت حیزب و ڕێکخراو پێکهاتبوو. بە پێکهێنانی ئەم بەرەیە کوردان سەرەنجام ڕق و کەڵەوەکێشی و دووبەرەکایەتی نێوخۆیی, کە هێزی لە جووڵانەوەی کورد بڕیبوو, وەلانا بوو. لە سەرەتای فێوریە بەخت باڵی گرتبووم و توانیبووم ویزای ئێرانم نوێ کەمەوە, بەڵام ماوەی ئەم بەڵگەیەش هەر ئەوەندە بوو کە من لە تارانەوە بگەیەنێتە بنکەی بارزانی لە سنووری ئێران و ئێراق لە نزیك ورمێ.

بێشك سەفەر بە فڕۆکە ئەم کارەی هاسان دەکردەوە. بەڵام پیاوەکانی بارزانی نەیانتوانیبوو بلیتی فڕۆکە وەگیربێنن. لە جیاتیان دوو ڕانندەی لاوی کورد لەگەڵ دیلمانجی بەر سرنجی بارزانی – سیامەند بەننا – بە سواری ئوتۆمبیلێکی پەیکانی مۆنتاژی ئێران پەیدا بوون, ئەویش پاش دانێك دوا کەوتن. لەم کاتەدا کە خەریك بوو ماوەی ویزاکەم تەواو دەبوو دەمویست لەم کارە پاشەگەز ببمەوە, زۆر وەڕەز و گرژ و تاڵ بووم. لە دیداری جارانی پێشوومڕا دەمزانی کە سەفەر بە سواری پەیکان جگە لە گەڕانی نێو شاران دەبێ چەندە ناخۆش بێ. تەنیا زەمانێك چاك حاڵی بووم کە لە ڕێی کوێستانان لەسەر سەهۆڵ هەڵدەخلیسکاین. بەڵێ شازدە سەعات ئاژوانی بێوچان بە ڕێی پڕ ترس و خۆفا, سێ سەعات خەوتن, سێ سەعات وتوویژ لەگەڵ بارزانی و شازدە سەعات گەڕانەوە بۆ تاران ئاکامی ئەم هاتوچۆیە بوون.

لە سۆنگەی شریتەکانی دەنگی سیروان پەروەر [شوان پەروەر], بەتایبەتی چەمەری پەژارەبارێنی کە بە بۆنەی مەرگی هەزاران ئینسانی ئاسایی بێچەكوچـۆڵی هەڵەبـجە تۆماری کردبوو, نەمانهێشت خەومان لـێبکەوێ. سەددام حوسێن لە مارسـی ١٩٩٨ [١٩٨٨]دا هەزاران مرۆڤی بە گازی شیمیایی لەم شارە خنکاند. ئەمە یەکەم جار بـوو لـە مێـژوودا کـە دەوڵـەتێك دژی خـەڵکی بێچـەکی خـۆی لـە ڕووبـەرێکی وەهـا فرەواندا, لـە گـازی کوشـندەی شـیمیایی کـەلکی وەردەگـرت. (ئێـراق پێـشتر لـە زنـجیرەیەك چالاکی سەربازیدا دژی کوردان لە گازی شیمیایی کەلکی وەرگرتبوو و کۆمەڵی جیهانی لە ڕووی ئاگاداری و زانینەوە – هەروا بە تێکڕایی– چاوی لـە حانـد قووچاندبوو.) من و بەننا کە لە سەندەڵی دواوەدا لە باڵیەكڕاچـووبووین کەوتبووینـە دەمەتەقەیەکی بێکۆتایی کە لە ڕاستیدا دەرسێکی بایـخدار بوو لەسەر ناسـیۆنالیزمی کورد. شەکەتی ئەم سەفەرە دوور و درێژانە بە ڕێگیرانی لە پەستا کە لە کوردسـتانی ئێران تووشیان دەهاتین, دەرەوین. کوردان کەیفیان بە نارەحەتی کاربەدەستانی دەزگای ئاساییشی ئێران دەکرد کە تێمابوون: لە لایەك بەدگومان لە ئەمریکایی بوونی من و لە لایەکی ترەوە لە بەڵگەی هاتوچۆم کە سپای پاسـداران, یەکـە دەسـەڵاتداری وڵات بۆی دەرکردبووم.

وتوویژی گەڵ بارزانی کە لە حەشارگەیەکی دژی بۆمـب لـە چـیای بـەفرگری سامالّ سپیدا ئەنـجام درا, وتوویژێکی چڕ و پڕ بوو. ئامانـجی ئـەو بـە گـشتی لـەم وتوویـژە هـەناردنی پـەیامێك بـوو بـۆ ترکـان کـە لایـان وابـوو کـوردان لـە جێـی خودموختاری لە چوارچێوەی ئێراقا, خوازیاری سەربەخۆیی و دامەزراندنی دەوڵـەتێکی کوردن. بارزانی وتی: بەم شێوەیەی کە دنیا بۆ پاراستنی سنوورەکانی کووەیـت هاتۆتـە شەڕ, کوردان تێگەیون کە هیچ کەس پێیخۆش نیە کوردستانێکی سەربەخۆ لە ئێـراق ... یان ئێران و بەتایبەت تورکیا جیـا بێتـەوە. ئەمـە ڕاسـپاردەیەك بـوو کـە بـارزانی و ڕێبەرانی تری کـوردی ئێـراق هەمیـشە بـۆ بـاوەڕ بێهێنـان و مـرزەم کردنـی وڵاتـانی دڕدۆنگی ئێران و سووریا و تورکیا چەنپاتیان دەکردەوە و چشیان وەگیر نەدەکەوت و ئـەمریکاش بـە تەقـەی دەهـۆڵ و زوڕنـا پێویـستی پاراسـتنی تـەواێتی خـاکی ئێراقـی

ڕادەگەیاند. بارزانی گوتی کوردان هەقیانە وڵاتێکی سەربەخۆیان هەبێ, بەڵام دەبێ بە ئامرازی سیاسی بگەنە ئەم ئامانجە نەك بە چالاکی چەکدارانە. جا ئەم ویستە بە سرنج دان بە هەڵوێستی سەرەتایی و کردەوەی پڕ توند و تیژی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست ڕەنگە یەك سەدەی پێبچێ.

چەند ساڵێك بوو بارزانیم نەدیبوو, پێی وردیلە و خاڵی ڕوخساریم لە بیر چووبۆوە, هەر چەند گلە و گازندەییم لەسەر چەوسانەوەی ئاشکرای نەتەوەکەی لە بیر مابوو. بە بڕوای وی هەستی سری ئەمریکا بەتایبەت و کۆمەڵی جیهانی و دەسەڵاتەکانی ناوچە بە گشتی بوونە هۆکاری ئەم مەرەدانە. وێنەیەکی ژێنێراڵ بارزانی مەزنی باوکی کە بۆ ماوەی نیوسەدە شێوەی قەڵافەتی ڕێبەرێکی نەتەوەخوازی ئەمڕۆیی کورد بوو, لەسەر دیوارەوە تێمان ڕامابوو. ڕوخساری هەڵۆیانەی بارزانی مەزن وەبیر مەسعوودی دێنایەوە کە چۆن ئەمریکایییەکان؛ بەتایبەت هێنری کیسینجێر لە ساڵی ١٩٧٥دا کوردیان فریودان و پێیانسەلماندن کە واشینگتۆن یارمەتی ئێران دەستەبەر دەکا و پاشان کاتێ محەممەد ڕەزاشای پەهلەوی بە ئێراقی فرۆتن, متەقی لە خۆ بڕی و دەسی لە سەریەك دانا و سووك و چرووکی کردن.

مەسعوود گوتی: دەوڵەتی "ڕێگان"یش لە وان باشتر نەبوو. ئەو ئاماژەی کردە سەرکەوتنی ئێراق لە بابەت شکاندنی ئەم گەمارۆیەی بە زۆربەی دەنگ و بە مەبەستی سزادانی ئێراق بە خاتری کەلك وەرگرتن لە گازی شیمیایی لە ١٩٨٨دا بە دژی کوردان لە لایەن مەجلیسی "پیران"ەوە خرابووە سەری. هەروەها باسی یارمەتی درانی ئێراقی لە لایەن دەوڵەتی ڕێگانەوە کرد کە ڕێی بۆ وەرگرتنی وامی هەڵومەرج هاسان و تێکنۆلۆژی سەربازی خۆش کرد. دیسان ڕوونی کردەوە تا ئێستا کە نیزیکەی چل هەزار گوندی کوردان خاپوور کراون و سەدان هەزار کورد لە شارۆچکەی بە ناو "سەرکەوتن" خزێندراون و تەواوی خەڵك لە هێرشی شیمیایی تۆقیون, ئەو نایەوێ لەم جەنگەی شەڕی ڕزگاری کووەیتا بەرەیەکی دیکەی دژی سەددام بکاتەوە.

هەر چۆنێك بێ, لە ڕۆژی دووی ئووتی ١٩٩٠ەوە کە ئێراق پەلاماری کووەیتی دا, دەوڵەتی سەرۆك بووش کەمترین مەیل و ئۆگری خۆی سەبارەت بە ڕاوێژ

لەگەڵ کوردان, چ بە جۆی یان وەك پاژێك لە تێکڕای "بەرەی دژی سەددام" نیشان نەدابوو, جا چ بگا بە هاواهەنگی لەگەڵیان. چەند ڕۆژ پاش "پەلامار" جەلال تاڵەبانی, سەرۆکە هاوبەشەکەی تری "بەرەی کوردستانی" و ڕێبەری ڕێکخراوی ڕقەبەری بارزانی, بەم باوەڕەوە کە ئاخری سەددام حوسێن بەرگەی مەرگی خۆی ئیمزا کردووە و ئێستا لە کۆڕ و کۆمەڵی نێونەتەوەییدا بە ڕووی خۆشەوە پێشوازی کوردان دەکەن, بە پەلە خۆی گەیاندە واشینگتۆن. بەڵام وەزارەتی دەرەوی ئەمریکا ڕوویەکی وای نیشان نەدا. کەوایە بۆچی دەبێ کوردان خۆیان بدەنە دەس پێشهات؟ بارزانی بە دووپات کردنەوەی هێندێك لە وتەکانی تاڵەبانی کە دوو حەوتوو پێشتر, هەر لەم زستانەدا, لە دەمیشق کردبونی و من بیستبوومن, گوتی: "سەددام دەسەڵاتی لاوازە, بەڵام ئێمە لاوازترین." کوردان کێشەکەیان دەبردەوە باری ئەخلاق و بەڵێنییان دەدا لەبەر ئەوەی سەددام لەگەڵ دوژمنانی دەرەکی, لە قالبی کۆمەڵی جیهانیدا دەستەویەخەیە, ئەوان بە دژی چ کردەوەیەك نانوێنن.

ئەم بۆچوونە، ئاقڵانە دەهاتە بەرچاو. ڕێبەرانی بەرەی کوردستانی تێگەیبوون کە ڕێبەرانی هەڤگری دژی سەددام ناتوانن و نابێ لە کوردانی ئێراق بخوازن پتر خۆیان بخەنە مەترسی, مەگین ئەوەی بە شێوەی ڕەسمی خۆیان دەستەبەر بن. ڕێبەرانی کورد بە ورد بوونەوە لە هەڵەکانی ڕابردوویان کە کوردستانی بە قوڕ گرتبوو, دەیانزانی کە ناتوانن خەڵك بۆ جووڵانەوە هان بدەن. پاشماوەی ئەم ڕێبەرایەتییە خەساربارە ئێستا لە مەترسیدا بوو. سەردەمی کەینەوبەینەی ئاڵوگۆڕی پەنامەکی زانیاری بە سەرچوو بوو و هەڵبەستنی پێوەندێتی ڕامیاری لەگەڵ گەورەهێزانی دەرەکیش – ئیتر جگە لە دەستەبەر بوون – پتر خەون و خەیاڵێکی پڕ مەترسی بوو. کوردان ئەم ڕوونبینییەیان بە نرخێکی گران وە دەس هێنابوو. دە ساڵ پاش تێکشکانی مەلامستەفا, مەسعوودی کوڕی و تاڵەبانی بەختی خۆیان و مەلاکانی کۆماری ئیسلامییان تێکخستبوو و ئەمانەش لە ماوەی شەڕی ئێران و ئێراق لە ١٩٨٠ تا ١٩٨٨ەوە کەلکیان لێوەرگرتبوون و فریویان دابوون.

لە ڕاستیدا تۆڵەی ئێراق سنووری بۆ نەبوو. کەلك وەرگرتن لە چەك وچۆڵی ژاراوی دژی خەڵکی کورد لە ڕاستیدا شێوەی جوولانەوەی سەددام حوسێن لەگەڵ خەڵکێ بوو کە بە خەیانەتکار و خراپکاری تاوانبار کردبوون. سەددام ئەم چەکە ژاراوییانەی لە پێشدا ساڵی ١٩٨٧ و پاشان ١٩٨٨ لە هەڵەبجە دەکار هێنا و هێندێك دواتر لە زنجیرە هەڵمەتی ڕاونان و پشکنین و شوێن گێران و پلێشاندنەوە بە ناوی "ئەنفال"دا کەلکی لێوەرگرتن. ئەم کردەوە دزێوانە شتێ نین کە لەسەر پەردەی بیر و زەینی خەڵك وەشۆرێن. بێ بانگەوازی بووش لە بۆ شۆڕش, چەن کورد بە پیر هەڵگیرسانەوەی شەڕەوە دەچوون؟ وەك ئەوەی بیرگەی خەڵکی کورد پێویستی بە وە بیر هێنانەوە بێ, لە پایزی ١٩٩٠دا عیززەت ئیبراهیم, یارمەتیدەری سەرکۆماری ئێراق چووبووە سلێمانی هەتا ئاوا هەڕەشە بکا: "ئەگەر ڕووداوی هەڵەبجەتان لە یاد بردۆتەوە, پێم خۆشە وە بیرتان بێنمەوە کە ئێمە حازرین دووپاتی کەینەوە."

وتوویژم لەگەڵ مەسعوود بارزانی کۆتایی پێهات. هەستام بڕۆم, بەلام فراوین چێ کرابوو و داوای کرد نەڕۆم. ڕاوێژمان گۆڕا. کاتی خواردنی مریشك و پلاو, وتوویژمان خۆشتر بوو. ئەو بە ئاشکرا گوتی کە بە پێچەوانەی ڕواڵەتی ئەوەندەش بێلایەن نیە کە هەتا ئاخری هەروا دانیشێ: "ئەوەی کە بە ئاشکرا بەڵێنیمان داوە لە کێشەی کووەیتا حازر نین لە پشتەوەڕا خەنجەر لە ئێراق بوەشێنین, تاکتیکە." ئەم مەبەستە ڕەنگدانەوەی ترس و پارێزی ڕێبەرایەتی بوو لە تۆڵە ئەستاندنەوەی سەددام, بەلام لە بەرامبەردا بەغدای وەها دڵنیا کردبۆوە کە چەن تیپ و ئامرازی شەڕی لە کوردستانەوە بۆ کووەیت ڕاگوێزتبوو. مەسعوود بێ ئەوەی من چیم پرسیبێ گوتی ئەوەندەی بووز دەخوا پیاوەکانی هەر زانیارییەك سەبارەت بە خەسارەت و زەرەدی بۆمبارانەکان یان مەبەستە تاکتیکییەکان وە دەسی دێنن دەیدا بە هاوپەیمانان. زۆربەی ئەم زانیارییانە سەبارەت بە کوردستان بوون, بەلام بەشێکی لە لایەن ئەم کوردانەوە وە دەس دەهات کە لە ڕیزەکانی سپای ئێراق لە کووەیت بنەگر ببوون. لە کووەیت ئەم کوردانەیان کردبووە بەشە گۆشتی بەر دمی تۆپ و ئەوانیان لە پڕ مەترسیترین شوێنەکانی شەڕگە دامەزراندبوو.

لــە تــەواوی مــاوەی ئــەم وتوویــژەدا کۆگایــەك کاخــەزی بــچووکی نوشــتاوەی هەلّرێژراوی سەر مافوورە زەبینی منی لە خۆی شـەتەك دابـوو. ئـاخری پرسـیم ئەوانـە چین؟ مسعوود گوتی, ئا, بـەلّێ ئەمانـە نامـەی کاربەدەسـتانی بەعـسی سووسیالیـستی عەرەبی, ئەفسەرانی سپا و جاشانە. (کوردی بەکرێ گیراوی چەکداری حکوومەتی بـۆ پەست کردن پێیدەگوترێ جاش.) ئەم نامانـە نیـشانیان دەدا کـە لایـکـەم جاشـەکان پێیانخۆشە بەر لە زیان و زەردەی زیاتر بگرن. نیگەران بوون کە سـەددام لـە شـەڕدا تێبشکێ و ئەوان بۆ پێشمەرگان بـەرەلّلا بکـا. مەسـعوود گـوتی تـەواوی ئـەم نامانـە بەیعەت کردنە بە پێشمەرگان و نووسندەکانیان بەلّێن دەدەن کـە لـە وەختـی خۆیـدا یارمەتی پێویست دەکەن. وا دیاربوو کە ئەو, ئەم دەربڕینانە – ئەگەر زۆریش جێباوەڕ نەبن – بە شتێکی ئاسایی دەزانێ. گوتی ئەمە کـردەی بەرژەوەندخوازانەیـە دەیکـەن و نەخشەیەکە بۆ داهاتوو, بۆ ئەو کاتەی ئەگەر هات و سەددام ڕووخا, دایدەڕێژن.

لە ڕاستیدا ئەم نامانە ئاکام و دەسکەوتی چەند مـانگ چـالاکی ورد و پەنامـەکی بوو. لە دەسـپێکی هێرشـی ئێراقـەوە بـۆ سـەرکووەیت, کادرەکـانی پـەروەردەکراوی نەهێنیکار بە مەبەستی نەرم کردن و هێنانە سەر ڕێی کاربەدەستان, خزانە شارەکانەوە. تێکۆشانی سەخت و شێلگیرانە و پڕ مەترسی ئەم کادرانە لە پایز و زستانا بوو بە هـۆی پێکهاتنی بواری ئەوبارەوبار بوونی جاشان و ڕوو وەرگێڕانیان لە حکوومەتی ناوەندی و داگیرکردنی هاسان و بێ لەمپەر و بەرگری بنکـە و قـەلاّکانی سـپای ئێـراق و شـار و شارۆچکەکان, ئەویش بە جۆرێ کە تەنانەت بـارزانی و گەلاّلـەرێـژانی سـەرکردایەتی لەم سەرکەوتە کوتوپڕ و سانایە تەواو سەریان سوڕما. بە سرنجدان بــە هــەلّگڕان و تەنینەوەی ئەو ئاورەی داگیـرسان و بلاّوبوونەوەی یەكبــوو, ڕادەی قازانـــجی ئـــەم چالاکییە نەهێنییانە بە دروستی دیاری ناکرێ. بانگەوازی یەکێتی نیشتمانی کوردسـتانی تالّەبانیش بۆ "ئاشتی نەتەوەیی" کە شتێکی زیاتر لە لـێخۆش بوونی گشتیی دەگرتەوە, کردەوەیەکی زیرەکانە بوو و بێشك ڕێی زیاتر بۆ ئەم کارە خۆش کرد. ئەم ڕاپەڕینە لە شارۆچکەی ڕانیە لە نیزیك سنووری ئێرانەوە دەستی پێکرد و کـوردان لـە مـاوەی دە دوازدە ڕۆژاندا بە دانی کەمترین خەسارەت, زۆربەی کوردسـتانیان گرتـەوە, ئـەویش

زۆر زیاتر لە پێشوو. لێرەدا ئەوە جاشەکان بوون کە بە داگیرکردنی خێرای ڕانیە ئاورگی ڕاپەڕینیان هەڵگیراند. جاشەکانی تەواوی کوردستان کەوتنە شوێن ئەم کارە, لە حاڵێکا هێزەکانی پێشمەرگە بە سرنجدان بە ناخۆش بوونی لەپڕی ئاو و هەوا لەم وەرزەدا, ١٠ تا ١٥ی مارسیان دیاری کردبوو بۆ ڕاپەڕین.

جگە لە چەند هەڵکەوتی بەرچاو, تەنانەت لە شارەکاندا هاسانتر لەوەی کە بیری لێدەکرایەوە ڕووداوەکان قەومان. سلێمانی کە پێتەختی ڕووناکبیریی کوردستانی ئێراقە, بە ڕاپەڕینێکی لەپڕ گیرا؛ ئەگەرچی دوو ڕۆژی پێچوو هەتا خەڵك و پێشمەرگە توانیان بەسەر تاقمەکانی موجاهیدینی خەڵقدا کە بە توندی بۆ پاراستنی حکوومەتی ئێراق شەڕیان دەکرد, زاڵ بن. ئەوکات خەڵك بەوپەڕی لەسەرەخۆیی نیزیکەی چوارسەد کەسیان لە کاربەدەستان و پۆلیسی نەهێنی کە لە بنکەی پاراستنا پەنایان گرتبوو, کوشت.[1] وە هەر حاڵ, هەر لە سەرەتای مارسەوە سەدان پۆلیسی نەهێنی و پیاوی بەعسی کە نەیانتوانیبوو دەرباز بن دە داو کەوتن و بە دیل گیران و بە دەستی ئەو خەڵکەی ڕێز و شەرافەتیان بە پای ئەوانەوە پێخوست کرابوو کوژران. بێگومان سلێمانی تەنیا شارێك نەبوو کە کوردان بێ ئەنجام دانی ڕێ و ڕەسمی یاسایی ئازاردەرانی خۆیان دەگوشت. لە هەولێر و دهۆکیش وەها تۆڵە ئەستاندنەوەیەکی گەلیی ڕوویان دا.

چوونە سوێی بنکەی پۆلیسی نەهێنی سلێمانی ئەم مەبەستەی باشتر ڕوون و شی دەکردەوە کە بۆچی کوردان خۆیان بەڕێوەبردنی دادپەروەرییان گرتە دەست. دەرانەی سامناکی ئەم ناوەندە کە بە وێنەی چاوێکی درنجاوی و چاوەدێر ڕازاوەتەوە, بە مانایەکی قووڵ, وەك یادگاری خراپەکاری, پاك نەکرابوویەوە. ئەم بنکەیە گەلێ

١– نامەی یەکێك لە شاهیدانی ڕووداوەکانی سلێمانی تیا هاتووە: "جەماوەر لە ٨ی مارسی ١٩٩١دا لە سلێمانی قوربانییەکانیان بە تۆڵەی ئەوەی لە هەڵەبجە و شوێنەکانی تر ڕووی دابوو ونجڕ ونجڕ کرد، هاواری قوربانییەکان دەگەیشتە تەشقی ئاسمان, بەڵام خەڵك ڕوحم و بەزەیی سەبارەت بەم تاقمە لاڕێیە نیشان نەدەدا. ٧٠٠ کاربەدەستی پاراستن و ئەندامی حیزبی بەعس لە ئاخرین پەلامارا بۆ سەر بنکەی پاراستن کوژران. ئەوان کە گیانیان لە شەڕ قوتار کردبوو, لەڕێوە بە دەستی ئەو کەسانەی بۆ کوشتنیان چەقۆ و مشاریان هێنابوو, کوژران, لە حاڵێکا دەگریان و دەیانزیڕاند."

ژوورۆچکەی بێڕۆچنەی لـێهەڵخرابوو, دار و دیوار شـەتلانی شـۆڕاوگەی خـوێن و جەڵتە بوو, ئاسنی تێژکراوی چەقیو, چنگڵەی قەسـابی, کابـل و ئـامراز و کەرەسـەی ئەشکەنـجە خۆیان دەنواند. بینایەکی تایبەت کە دەیانگوت بۆ دەسـدرێژی بـە کیـژانی کورد تەرخان کرابوو, دەهاتە بەرچاو. دەربیچەگەلـێ لە تەرکی ژوورەکانا کە بـەرەو دیوەکانی ژێرخان دەکرانەوە, دیار بـوون. لـەم دیوانـەدا, ئـەو کەسـانەی وێنـدەرێیان گرتبـوو, تاقمـێ ژن و منـاڵی ڕووت کراوەیـان بـە خنکـاوی و نیوەمـاوی دۆزیـۆوە. دەستەیەك لەم زیندانییانە پتر لە دە ساڵ بوو کە لەم سیاچاڵانەدا بەند کرابوون.

بارزانی دواتر وەبیـردێنێتەوە: "خـەریك بـووین نەخـشەی گیرانـەوەی هـەولێرمان دادەڕشت, کە یەکێك گوتی: خۆ هەولێر گیراوەتەوە." وەهـا ڕووداوێـك لـە بازنـە و دەسەلاتی کۆنی چالاکی سەربازیی کوردانda نەبوو. تـەنیا لـە کـەرکووك پێـشمەرگە شەڕیان کرد و بەڕاستی چاکیشیان دەس وەشاند و ئەم کانگـای نەوتـەیان, کـە لەمێـژ ساڵ بوو مشت و مڕی لـەسەر بوو, لـە ٢٠ی مارسـا بـە دانـانی سـێهەزار کـوژراو گرتەوە. جێی سەرسوڕمان نیە کە لە چڵەپۆپەی ئەم شەڕە "بـەراوەژوو"وەدا, تەنانـەت مەسعوود کە پیاوێکی لەسەرخۆیە, وەها تووشی هەستبزووتن و ئۆقرەوڕووژاوی ببـێ کە لە شاری کۆیە بەرەوڕووی خەڵکێکی شادمان بڵێ: "چـرکەیەکی ئـەمڕۆ تـەواوی سامانی دنیا دێنـێ." چـەند ڕۆژ دواتـریش هـەر لـە جـەغزی ئـەم هەسـتەدا بـوو کـە پێیگوتین: "ئاکامی حەفتا ساڵ خـەبات ... ئێـستا لەبـەر دەسـتایە. ئەمـە گـەورەترین شانازی منە, ڕاست ئەو شتەیە کە بە درێژایی ژیانـم چاوەڕوانی بووم."

ئەم فراوینەی کـە لـە مـانگی فێوریـەدا لـەو بنکـە کوێـستانییە خواردبـووم, ئـەم دەرفەتەی لێیدەگەڕام بۆی ڕەخساندبووم. کاتێك شەڕی زەمینـی دەسـتی پێکـرد لـە بارزانیم پرسی داخوا یارمەتیم دەکا بێمـە کوردسـتان و هەواڵـەکانی سـەبارەت بـەوێ بنێرمەوە؟ دەمزانی کە کوردەکانی ئێراق, بەتایبەتی ئەندامانی پارتی, بـۆ یارمەتیـدان و پاراستنی هەواڵنێران بەناوبانگن و ئامادەن سەریان بکەنـە بـەردەباز. سـەرەڕای ئەمانـە گەرچی نێوەڕاست مانگی زستان بوو, بەڵام داواکەم ئەشتەکی کـەم نـەبوو. مەسـعوود لەوپەڕی شادمانی منا وڵامی دڵخوازی دامەوە. من قەت نەمپرسی بۆچی, لام وایە ئەمە

پێزانینێك بوو سەبارەت بەم سەفەرە سەختەی بۆ دیداری ئەو وە ڕێی خۆم هێنابوو. وەك من تێیگەیوم, کوردان هەر عەیبێکیشیان هەبێ, خەڵکێکی گەرموگوڕن و سەبارەت بەو کەسانەی حازرن لەبەر ئەوان و شانبەشانیان خۆ بخەنە مەترسی هەستێکی سەیریان هەیە.

بەم شێوەیە کاتێ شەڕی زەمینی لە ٢٤ی فێوریەدا هەڵگیرسا, من لە خاکی تورکیادا بە فڕۆکە چوومە وان. لەوێ یەکێ لە کادرەکانی بارزانی هاتە دیدارم. وا دیار بوو بارزانی لە هەموو شوێنێ دەستی هەیە – پۆلیسی تورکیاش هەروەتر. شەو لە هوتێلێکی هەرزانبایی بنەگربووم و شەوەکی بە نێو بەفر و کڕێوەدا بە سواری ئوتووبووس بەرەو باشوور کەوتمە ڕێ. پۆلیس پەیتاپەیتا چاوی لە پەساپۆرتی من و بەرگەی موسافیران دەکرد. ئەمە کارێکی ئاسایی و ڕۆژانە بوو. ئێمە ئێستا لە ناوچەیەکی بارناسکی نیزیك سنووری ئێران و ئێراق بووین کە پارتی جودایی‌خوازی کرێکارانی کوردی تورکیا[1] – کە پتر بە ناوی پ‌ك‌ك ناسراوە – بنکەی پەروەردە و ڕاهێنان و تاقمی پشتیوانی لەوێ بوو. من تەنیا موسافیری غەوارەی ئوتووبووسەکە بووم و ڕوحم پێ‌نەمابوو کە نەکا ڕامگرن و هەڵمپێچن و بمگێڕنەوە یان لەوی خراپتر.

تەنیا ئومێدم ئەمە بوو کە هەمیشە هەنگاوێك لە پۆلیس لە پێشتر بم. پۆلیسێ کە هەمیشە لە ڕۆژنامەنووسانی بەرەو کوردستانی تورکیا دووشکە. لە چلەی زستاندا خۆ بازەرگان و گەڕۆکی دەرەکی سەر و سۆراغیان نیە, من هیچ بیانوویەکی ئاوالەم بە دەستەوە نەبوو. پاش سێ سەعاتان گەیشتینە "یوکسەکوا" کە شارۆچکەیەکی خەمبار و دڵگیراوە و لەبەر ئەوەی کە ناوەندی قاچاغە ناوبانگێکی هەیە. لێرەش پیاوەکانی بارزانی بردیانمە میوانخانەیەکی بچووك و تێریان کردم و پاشان درگایان لەسەر گاڵە دام و گوتیان وەحەسێ هەتا دێینەوە. قەرار بوو شەو بکەوینە ڕێ و بە شاخاندا بچینە کوردستانی ئێراق. لێم ڕوون بوو کە پۆلیس ناسیومی و بە درەنگ گەڕانەوەی بارزانییەکان نارەحەت بووم. لای ئێوارە بە چەند هەواڵی ناخۆشەوە هاتنەوە: "لە

---

[1]– پارتی کرێکارانی کوردستان, (P.K.K). "وەگێڕ"

بەرزاییەکانی چیای زاگرۆس دوو گـەزونیو بـەفر بـاریوە, کـە وابـوو سـەفەر پـەکی دەکەوێ." وام هەست پێکرد بێتوو چاوەڕوانی ئوتووبووسی دواتر بـم لـەگـەڵ پـۆلیس تێكدەگیرێم, هەر بۆیە لێی سواری تاکسییەك بووم و خێرا لـە شارۆچکە دەرباز بـووم. کارێکی بەجێم کردبوو. لـە گەڕانەوەمدا بـۆ "وان" پـۆلیس هـەر نیوسـەعات جارێـك ئوتۆمبیلـەکەی ڕادەگرت و دەیپرسی داخوا من هەواڵنێرەکەی تایـمز نیم؟ چـونکە مـن بە مانای ڕاستەقینە ئەوەی ئەوان دەیانویـست هـەو نـەبووم, متـەقم نـەدەکرد و ئیزنـی ڕۆینیان دەدام. دواتر بـارزانی قـەولی دا ئـەم ڕووداوە لـە پەیوەنـدی لـەگـەڵ خـۆم و هاوکارانی هەڵبژاردوومدا قەرەبوو کاتەوە. بارزانی بەڵێنی خۆی بردە سەر و وای کـرد کە ئێمە یەکەم دەستەی هەواڵنێرانی ڕۆژاوایـی بـین کـە لــە سـووریاوە بـچینە خـاکی کوردستانی ئێراق. بارزانی گفتی خۆی بردەسەر و وەفای پێکرد, بـەڵام ئێـستا کـە لــە پەنامانەوە شۆڕش پەرانپەران دەبوو, ئەو لوتفە دڵخۆشییەکی وەهای لە دوا نەبوو. تـا ئەو کاتەی کە هەواڵی "بیبیسی"م لە سلێمانی بیست, سەفەرەکەمان بـۆ کوردسـتان وەك تەواوی ئەو شتانە نەدەچوو کە تا ئەو کاتە دیبوومـان: تێکـەڵاوێك لــە مەترسـی, ئــازادی و ڕزگــاری مەســیحایی و شــادمانی. وام هەســت پێــدەکرد. ئــەوەی کــە ڕۆژهەڵاتینێوەڕاست بتوانێ بینوێنێ, دیتوومـە. وەچـەیەك پێـشتر ژنـانی سـعوودیم لــە فڕۆکەی بەرەو ڕۆژاوادا بینیبوو کە بە چارشێوی ڕەش و درێژەوە دەچـوونە ئاودەسـتی فڕۆکە و بە مینیژۆپ و کراسی چەسپی لەشنوێنەوە دەهاتنەوەدەر. بەڵام ئەم مەبەستە لە چاو شەوق و شادمانی عومەرسیندی لە کاتی گەڕانەوەی بـۆ نیـشتمانی, ئەشتەکی ئــەوتۆ نــەبوو. (عومــەر ســیندی کرێکــاری ڕسـتوورانێکی بـچووکی قــەراخ شــاری واشینگتۆن بوو.) عومەر کاتێك دوولینگەی بۆری لـە پێـی خـۆی دامـاڵی و کراواتـی ئاوریشمینی لە ئەستۆ داڕنی و فانیلـەی سپۆرتی دانـا و لــە باتیـان پـاتۆڵی هەڵکێـشا و جامانەی کردە سەر و پشتێنێکی لە پشتی هاڵاند کە لە تـافی لاویـدا و کـاتی تێـك شــکانی ١٩٧٥ و هــەڵاتن لــە کوردســتان لــە ماڵــەوە جێــی هێــشتبوو, شــادی و شادمانییەکەی وەها لێوەگری نواند کە ئێمـەش لـە وەختـی پەڕینـەوەمان بـە سـواری کەڵەکی پڕ لە بار و موسافیر بە ڕووباری خوڕێنی دیـجلەدا و چوونـمان لە سووریاوە

بۆ ئێراق, مەترسی خۆمپارەهاوێژەکانی ئێراقمان لـە بـیر بـردەوە. بـۆ لــێ‌خورینی ئـەم کەڵـەکە, دوو تابلۆی رێنوێنیی سەر جادانیان کردبوویە سەوڵ.

بۆ ئاشنایەتی لـەگەڵ کوردستان چ شتێك لـەمە سرنجڕاکێشتـرە کە هەر بەرێبەیانی رۆژی گەیشتنە زاخۆ, لە ماڵی یەکێك لـە سـەرۆك عەشـیرەتەکان بـە قرمـەی تـەپڵ و گۆرانییان کە هەر دەهات و نیزیك دەبۆوە, وە خەبەر بێی؟ ئەم بـەزم و ڕەزم و شـادییە بە بۆنەی هاتنی جێژنی نەورۆز, سەری ساڵی تازەی کوردانە و ڕێ‌وڕەسـمێکی بەر لـە ئیسلامە و پێشوازییە لـە بەهار و هیوا.

بە چاوی خۆت هەوێنی مانەوەی کوردانت لـە ڕوخساری خانـەخوێ و کوڕانی‌ـدا بەدی دەکرد. "ئاغا"ی خانەخوێ, پیاوێکی بە قەڵافەت بوو کـە زۆر بـە بێ‌خەیاڵییـەوە گوتی خاوەنی ١٢١ گوندە. ئەم پیاوە کوڕێکی نـاردبووە ڕیـزی سـپای ئێـراق, یـەکی دیکەی کردبوو بە جاش و یەکیشی کردبوو بە پێشمەرگە. هەرسێکیان لـە ماڵ بوون و لـە دیوەخانی گەورەی فەرش‌کراوا کە لـەم شـوێنانە هـەم ژووری شـێوخواردنە و هـەم هۆدەی دانیشتن و میوانان, لێی ڕۆنیشتبوون.

لـە ماڵ بوونی کوڕان بۆ ڕوون بوونەوەی ئەم مەبەستە یاریدەی دایـن و تێگەیـشتین کە بۆچی لـە زاخۆ سەدان کوردی چەکداری کەڵـەشینکۆف لــە شـان و دەمانـچە لــە قەد, بە شێوەیەکی سەرخۆش و شاد بە دەوری قوتابـخانەیەکی ناوەندی‌دا کـە بنکـەی سەرکردایەتی پێشمەرگە بوو, ڕاوێچکەیان دەکرد و بە چەپڵـەڕێزان پێشوازییان کردین. زۆرێك لـەمانە ئەوجاشانە بوون کە کەوتبوونە ڕیـزی ڕاپـەڕین و بـەم کردەیـە شانـسی سەرکەوتنی ڕاپەڕینیان پێهەڵابردبوو, یانی بێتوو بە پێـچەوانە بوایـە بـەختی سـەرکەوتن زۆر کەم بوو. ئەوەی لێرە گرێوی لـەسەر کرابوو زۆر لـە "ئینتیفازە" گەورەتر بـوو کـە لـەبزێکی عەرەبییە بە مانای "لـەرزاندن" و کوردان بۆ پەسنی ڕاپـەڕین خواسـتبوویانەوە. لـە ڕاستی‌دا یەکێك لـە ماکە سـەرەکییەکانی سیاسـەتی "ئـاژاوە نانـەوە و حکوومـەت کردن" کە بە درێژایی سەدان ساڵ ئامرازی حکوومەتی حاکمان بوو, لێك‌هەڵوەشـــا بوو. کوردان و مێژوونووسان, هەرتك لـە کۆنەوە پاڵ ویك‌نـــەدان و دووبەرەکایـــەتی

نێوخۆیی بە هۆی چارەڕەشی خەڵکی کورد دەزانن و مەیلی ساز کردنی هاوبەندی لەگەڵ دوژمنانی دەرەکیشی لێ زیاد دەکەن کە بارتەقای خۆکوژییە.

هەر کوردێك دەتوانێ ئەم چەند شێعرەی حیماسەی "مەم و زین"ی ئەحمەدی خانی کە لە سەدەی هەڤدەهەمدا هۆنراوەتەوە, وەخوێنێ, کە شاعیر دەس دەکا بە گلە و گازندان لە دەس پرژ و بڵاوی و هەڤنەگرتن:

حاسل کو دنێ ب شویر و ئیحسان — تەسخیر دبت ژ بۆی ئینسان
ئەز مامە د حێکمەتا خودێ دا — کورمانج د دەولەتا دنێ دا
ئایا ب چ وەجهی مانە مەحرووم — بیلجوملە ژ بۆچی بوونە مەحکووم

***

ئەڤ ڕۆم و عەجەم بوان حسارن — کورمانج هەمی ل چار کنارن
هەردوو تەرەفان قەبیلێ کورمانج — بۆ تیری قەزا کرینە ئامانج

***

لەو پێکڤە هەمێشە بێ تفاقن — دائم ب تەمەررود و شقاقن
گەر دێ هەبوویا مە ئتفاقەك — ڤێکرا بکرا مە ئنقیادەك
ڕۆم و عەرەب و عەجەم تەمامی — هەمیان ژمەڕا دکر غولامی

تەواو ڕوونە کە سەرکەوتنی دەوڵەتانی هاوسا بۆ بە چۆك داهێنانی شۆڕشی کوردان دەگەڕێتەوە سەردابین کردنی پوول و چەكوچۆڵ و پشتیوانی سیاسی بۆ عەشیرەتان و ڕاست کردنەوەیان بە دژی یەکتر. لە کوردستانی ئێراق ئەم دوژمنایەتی و عەداوەتانە هێندە قووڵ و ڕیشەدار بوون کە تەنانەت پاش زەماوەندی عەشیرەتیش کە بە مەبەستی "خوێن‌کوژانەوە" دەکران, نەدەبڕانەوە. بۆ وێنە دایکی مەسعوود بارزانی کە خاتوونێکی تەواو جێیڕێزە, زێبارییە. تەواوی عەشیرەتی زێباری جگە لە تاكوتەرایەك, بەردەوام و شێلگیرانە دژایەتی بارزانییان دەکەن و هاوپەیمانێکی توند و تیژی سەددامن. بەر لە ئێستاش هاوکار و هاودەستی حکوومەتی پاشایەتی و هێزەکانی بریتانیا بوون کە لە لایەن کۆمەڵی نەتەوەکانەوە بە دەمڕاستی ئێراق دەناسرا. زۆر پێشتریش پیاوی حکوومەتی عوسمانی بوون.

بارزانی و تەواوی ئەندامانی "بەرەی کوردستانی" خۆیان بە ئەمەگداری جاشان دەزانی و لێی حاڵی ببوون کە پێویستە دڵنوایی بکرێن و ڕابردوویان وەڕوو نەهێننەوە. هەر ئەو ڕۆژەی کە دژەهێرشی ئێراق بۆ گرتنەوەی کەرکووک دەستی پێکرد, بارزانی کۆبوونەوەیەکی یەکڕۆژەی لە باشترین هوتێلی هاوینەهەواری شەقڵاوا پێکهێنا. گردبوونەوەیەك بوو بە مەبەستی وە خەبەر هێنانی ویژدانی گشتیی و سەرۆك عەشیرەتەکانی بانگێشتن کرد. سوورچی, برادۆستی, هەرکی و تەواوی هۆزەکانی هاوپەیمانی پێشووی بەغدا پۆل پۆل بە دووی یەکدا جەللە بوون و هاتن و بە ئامێزی گەرم و ئاوەڵاوە پێشوازییان لێکرا. تاوانەکانی پێشوویان چاوپۆشی لێکرا و پەسنی کردەی ئێستایان درا و هیوایان خواست کە بۆ پاراستنی کەرکووک یاریدەی شۆڕش بکەن. وایان دانا لەوی بەولاوە لە جیاتی جاش بە "شۆڕشگێڕانی چەکدار" ناودێر بکرێن. عومەر سوورچی بەڵێنی دا شەش هەزار تفەنگداری بنێرێتە بەرەی بەرگری کردن لە کەرکووك: "پیاوەکانم بە سەرکردایەتی کوڕەکەم دەنێرم."

پرسیم چلۆنە توانیویەتی وەها وەرسووڕانێکی گرینگ بکا؛ خۆ هەتا ئەم ئاخرییانە چەکدارەکانی هاوپەیمانی پتەوی سەددام بوون و چەشنی چاووگوێی سپای ئێراق خزمەتیان دەکرد و پێشمەرگەیان دەگرت و دەیانگوشت!؟ ئەو وڵامێکی تێکەڵ پێکەڵی سەبارەت بە شەڕی سارد تێکخستەوە. وا دیار بوو نەیتوانیبوو لە چۆنیەتی سەرکەوتنی "هاوبەندی" هاوپەیمانان بۆ ئازاد کردنی کووەیت حاڵی بێ, کە دەگەڕایەوە سەر تێکشکانی یەکێتی سۆڤیەت لە شەڕی ساردا. ڕووس ئەوەندەی پێویست بە پاڵپشتی ڕۆژاوا بوو کە پشتی ئێراقی هاوپەیمانی بەردابوو. وڵامێکی ئەو دایەوە نیشانەی بێخەبەرێکی قووڵ بوو کە زۆربەی کوردانی گوندەکی بە جاش و پێشمەرگەوەی دەگرتەوە. ئەم کۆمەڵانە هێندە لە چیا و چۆلان ماونەوە کە ئیدی گوێیان بەوە نابزوێ بێن و خۆیان لەگەڵ ئاڵوگۆڕی ڕووداوەکانی دنیای دەرەوە ڕێك خەن. دیار بوو سوورچی بێباوەڕی منی سەبارەت بەم وتانە هەست پێکردووە و هەر بۆیە باسەکەی گۆڕی. وتی: "ئێمە دەزانین ڕۆژاوا پاڵپشتی کوردانە نەك ڕۆژهەڵات. ئیدی ئێمە هەڵەی ڕابردوومان دووپات ناکەینەوە." بەڵام چونکە زانی شیکردنەوەکەی لێڵ و

ناتەواوە, لە کاتێکا وێڕای پاڕێزەری شەنگ و خۆشقەڵافـــــەتی کۆبوونـــــەوەی جێدەهێشت, بە دەنگی بەرز پەیامی خۆی ڕاگەیاند: "ئێمە پێویستمان بە یاریدەی ولاّتی ئەمریکایە." تاوێك پێشتر مەسعوود پەیامی خۆی دووپات کردبۆوە و داوای لە تەواوی دژبەرانی ئێراق کردبوو, بێنە کوردستان و دەوڵەتی ئەمریکای بە خاتری ئەوەی باڵەفڕە تۆپدارەکانی ئێراقی بەرناداتەوە, بە توندی مەحکووم کردبوو.

لە سەرانسەری کوردستاندا هەست و بیرێکی وەها و هەندێك جار جیاواز لەمە لە زانیاری ڕێبەران و خەڵکی ئاسایییەوە هەڵدەقوڵی. یەکێك لە شاعیرانی دهۆك لە هۆنراوەیەکا بەڵێنی دەدا کە "ئاغای بووش لە بنجی موویەوە ڕامووسێ" ئەگەرچی ناسکی و جوانی ئەم خوازەیە لە وەرگێڕاندا تێدا دەچێ, بەڵام هەرچۆنێك بێ شۆر و شەوقی شاعیر بە جوانی دەردەخا. نووسەرێکی خوێندەواری سلێمانی دەیگوت, ئۆگریی هاوبەشی نێوان ئەمریکایی و کوردان "زەماوەندێکە" کە "مارە"یان لە ئاسمانان بڕیوە. چونکە ئێمە نەوتمان هەیە و دیموکراسیمان دەوێ و ئێوە لە ئەمریکا دێموکراسیتان هەیە و نەوتوو دەوێ." وێنەی ڕێبەرانی نەتەوەیی کوردستان کە لەمێژ بوو دیتنیان بەربەست کرابوو, لە ئاوێنەبەندی شەقامەکانی سلێمانیدا ڕیز کرابوون و خەڵکێکی زۆریان بۆ لای خۆیان ڕاکێشابوو. پلەی شانازی تایبەت درابوو, بە ژێنێراڵ بارزانی مەزن, باوکی مەسعوود. لە یەکێك لە سینەماکانی هەولێر بینەرانی تامەزرۆ ڕۆژێ شەش جار تەماشای فیلمێکی ڤیدۆیی هێرشی بۆمبارانی شیمیایی ئێراقیان بۆ سەر هەڵەبجە دەکرد کە فیلمبەردارێکی ئاسایی هەڵیگرتبۆوە. لەم سەردەمەدا فیلمی ئاگاداربوون لە کردەی "بەربەند کراو"ی سەرکوتی دەوڵەتان مەبەستێکە و دیتنیشی مەبەستێکی تر. بەڵگەی بەرچاوی ئەم شەڕەنگێزییەی لە گێڕانەوە نایا, لەو ڕادەیەشدا شتێکی خەیاڵاوی و بێبنەڕەت نەبوو, چ بگا بەوەی کە بڵێن لە گێڕانەوەی پەیتاپەیتادا زۆرشتیان پێوە ناوە.

ئەم فکرەی کە لایەنی سەرنجی دابووە سەر سڕینەوەی شوێنەواری چەوسانەوەکانی ڕابردوو, هەنووکە ترس بۆ ژیان و مان لە گەڕیانی ئەو ماوەیەی خراپترین ڕەوین لە درێژەی تێكشکانە مێژووییەکانی کورداندا خۆی دەنوانـد, لـە

نـموودی خست. شتێ کە تاڵایی ئەم سەرلـێشێوانەی پتر دەکرد هەر ئەم بێدارییە بـوو کە لـەم سێحەوتووە ئازادییەدا سەری هەڵدابوو. ئـیتر هـاواری "حـاجی بـووش!" کـە هەواڵنێرانیان پێ بەخێرهاتن دەکرد, بنـەی برابـوو. ئـەم تامەزرۆیییـەی کـە کـوردان سەبارەت بە بووش دەیاننواند, ببوو بە هۆی سەرسـوڕمانی هـەواڵنێران. بـووش داوای لەم خەڵکە کردبوو شەڕ و گەڕی سـەددام خاشـەبڕ بکـەن و پاشـان بـۆ سـەرکەوتنی ڕاپەڕینیان چی نەکردبوو. ئێستا کوردان بە قەڵسی غەوارە سـست و بێخاسـیەتەکانیان تاوانبار دەکرد کە دیسانەوە ئەوانیان بە هەویای هەوا و هەوەس و تۆڵە ئەسـتاندنەوەی بەغدا خۆڕایی کردووە. ئێـستا لـەپڕ هـەموو دەیـانتوانی قـسە نـەجووراوەکانی ڕۆژی پازدەی فێوریەی بووش, وشە بە وشە دووپات کەنەوە و دەیـانکردەوە کـە ئـەوانی بـۆ ڕاپەڕین هان دەدا. تاقمی ABC کە تێکۆشا بوون پـاش گیرانـەوەی کـەرکووك لـەو شارە نیزیك بنەوە, ڕووداوی تاڵ, بـەڵام شـیاوی لـێ حـاڵی بـوونی نێـوان خۆیـان و شەڕکەرانی کوردیان دەگێڕایەوە کە هەتا دوێنێ دۆستیان بوون.

تەنانەت ئەگەر کوردان خۆشیان پێیان‌نەگوتباین – هەڵبەت یەکێ لە دڵبزوێنتـرین تایبەتـمەندییان ئەمە بوو کە هیچیان لـێنەدەشاردینەوە – هیچ پێویست نەبوو تا کلاوز ویتس (ژێنێراڵی پرۆسی، ١٧٣٠ – ١٨٣١) کەسـێکی وابـێ کـە تێبگـا پێـشمەرگە شەڕکەرانی خۆفناکن, هەڵبەت تەنیا کاتێك لـەگـەڵ دوژمنێکـی ورە دۆڕاو بـەرەوڕوو بن. پێشمەرگە چەکی پێشکەوتە و دژیتانك و فڕوکەیان نەبوو. ئەم تانکانەی لە سپای ئێراق بە خەنیمەت گیرابوون, تەقەمـەنییان نـەبوو, کەسـیش نەیـدەزانی سـپای ئێـراق تەقەمەنی لە کوێ حەشار داوە. تۆپچی ئێراقی لە ماوەی پاشەکشەدا دەرزی تۆپەکانیان دەرهێنابوو. کوردان ناچار بوون بۆ بەربەرەکانی لـەگـەڵ تانـك و زرێپۆشـان هـەر لـە نارنـجۆکهاوێژی کۆنی خۆیان کەلك وەرگرن. چەند مووشەکی سـام ٧ی دەسـکاری یەکێتی سۆڤیەتیشیان هـەبوو, بـەڵام قـەت لـەگـەڵ ئـەو مووشـەکە "ئێـستینگێر"انـەی ئـەمریکا, کـە دابـوونی بـە ئـەفغانیان و فڕۆکـە و باڵـەفڕی یـەکێتی سـۆڤیەتیان پـێ بەردەدانەوە, بۆ پێکگرتن نەدەبوون.

هێزەکانی پیادەیان نەیاندەتوانی کار بەم چەکە قورسە بـە کەلکانـە بکـەن کـە لـە سپای ئێراقیان بە خەنیمەت گرتبوو. ئەمەش ئاکامی سیاسەتی لەمێژینەی ئێراق بوو کـە کوردی لـە فێربوونی کـارکردی چەكوچـۆڵی سـپا دوور ڕاگرتبـوو. گۆیـا یـەکێ لـە سەرکردەکان پێشنیاری کردبوو کە لـەم کادرانەی لـەشکریی کە هاتوونە ڕیزی شۆڕش بۆ ڕاهێنانی کوردان و فێرکردنیان لـەم بوارەدا کەلك وەربگیرێ, بـەڵام ئـەم ئیـشە لـە پلـەی یەکەما نەبوو. کوردان خاوەنی ئەزموونی بەڕێوەبردن و ڕاگرتن نـەبوون. خۆیـان پێیان لـێدەنا کە پێـشمەرگە پـسپۆڕی شـەڕی چـیا و چـۆڵن و بـۆ شـەڕی نێـو شـار ڕانەهاتوون؛ دیارە ئەگەر ڕاهاتبان ڕەنگە توانیبایان شارەکانی دەرە و دۆڵان کە گـەلێك جار بە بێ کوێرەوەری دەستیان بە سەردا گرتبوونەوە, ڕاگیر بکەن.

بـەڵام لاوازی هێـزی پێـشمەرگە لــە جێیــەکی تـر بـوو, کوردەکـان سـەرەڕای هەڵێنانەوەی هەنگاوی بەپارێز لـە دەسپێکەوە, هێزی دوژمنیـان بـە کـەم دانـابوو, زۆر کـەمتر لــەوەی کـە هــەبوو. هێزەکـانی ورە دۆڕاوی سـپای ئێـراق و تەنانــەت تیپــە هەڵبژاردەکانی گاردی کۆماری, هەر لـە داگیرسانی شەڕ و ڕوووەرگێڕانـی جاشـەکان لـە سەددام, لێكهەڵوەشابوون. بە قسەی خودی کوردان پەنـجاهەزار کەسیان بە دیـل گرتبوو کـە زۆربـەیان ئـەو سـەربازانە بـوون وا چـەکیان دانـابوو و هاتبوونـە ڕیـزی پێشمەرگان. کوردەکان هەندێك ئەفسەر و دەرجەداریان ڕاگرتن و هــەروەك ڕابــردوو زۆربەی دیلـەکانیان ئازاد کرد و سەریان لـە پـلاو و گۆشـت نـەگرتن. بـەڵام هەرکـە سەرخۆشی سەرکەوتن کۆتایی هات, ڕوون بۆوە خەڵکێ ئاسایی کە لـە کەرکووکـەوە ڕایانکردووە, سەبارەت بە هێـزی یارمەتیـدەر کـە بـەرەو بـاکوور بـەڕێوە بـوون, لـە سەرکردەکانی هاونیشتمانیان زانیارییان زۆرترە و بەم پێیەش نیگەرانترن. چوار ڕۆژ بـەر لـە گیرانی کەرکوك, کاربەدەستانی غەیرە نیزامی دایاننابوو کە نیزیکەی بیست هــەزار کەس لـە هێزەکانی ئێراقی بـە گـاردی کۆمارییــەوە بـەڕێوەن هــەتا خـۆ بگەیەنـنـە ئـەو چاردەهەزار کەسەی هەروا لـە چەند بەشی بنکەی خالیدی بنی وەلید مابوونەوە.

هەر ئەو شەوە لـە ناوەندی سەرکردایەتی لـە سەلاحەددین, نۆشیروان مستەفا ئەمین, جێگری سەرکردایەتی هێزی پێشمەرگەی کوردستان, گوتی ئـەم بـەراوردەی خـەڵکی

زۆریان پێوەناوە و جێی باوەڕ نیە و دەگەڕێتەوە سەر ڕەش‌بینـــی. ئــەو لەســـەر ئەمــە پێداگربوو ئەگەر تەنانەت کەرکووکیش لە دەس بدەنەوە, هێزی پێشمەرگە دەتوانن لە مەتەریزەکانی داوێنی گرد و لاباسکی باکووری شارەوە – کە شان‌بەشانی ڕێی هەولێرە – پێشی تانکەکانی ئێراق بگرن. (ئەو زۆر دواتر لە لەندەن بە منی گـوت: بـە ڕاسـتی من هیچ لام وانەبوو سەددام حوسێن بتوانێ هێزێك بـە قەدرایـە لەشـکرێکیش بنێرێتـە کەرکووك.) ئەمریکایی گوتبوویان کە هێزە چەکدارەکانی ئێراقیان تەفروتونا کـردووە. کورد ئەوەندەی بۆیان کرابوو لە بنکەی نوێنەرایەتی دەرەوەیانەوە لەم بارەوە توێژینەوە و لێکۆڵینەوەیان کردبوو. نۆشیروان وە بیری دێنایەوە کە: "ئێرانی, سووری, سعوودی, فەڕانسەوی و ئینگلیسی تێکڕا دەیانگوت کە هاوپەیـمانان ٤٢ لەشکری ئێراقیـان, بـۆ وێنە گاردی کۆماری و هێزی ئاسـمانییان تێك‌وپێك شکاندووە." ڕایەڵــەی سـیخوڕانی کورد لە نێو هێزە چەکدارەکانی ئێراقیش‌دا, تێك‌شکانی سپای ئێراقیان زیاتر لــە ڕادەی ڕاستەقینە بەراورد کردبوو.

حەقیقەت ئەمەیە کە سەددام حوسێن تـەواوی هێزەکـانی کـە پاڵپـشتی دەسـەڵاتی بوون, نەیبردنە سەر کووەیت و ڕێکخستنی پۆلیسی‌نەهێنی و گـاردی کۆمـاری هـەروا مانەوە. سێ ڕۆژ بەر لە گیرانەوەی کەرکووك لە لایەن سپای ئێراقـەوە کاربەدەسـتانی لەشکریی ئەمریکا دانیان بەمەدا هێنا کە "ژمارەی تانك و زرێپۆشەکانی ئێراقـی کـە بـە ساغی دەرچوون, زۆر زیاتر لـەوەن وا لە پێشا ڕاگەیەندراوە ..." ژێنێراڵ ئـێچ, نۆرمـەن شوارتسکۆف, سەرکردەی ئەمریکایی هێزەکـانی هاوپەیـمان دوو ڕۆژ دواتـر گـوتی: "ئەگەر شەڕ بیست و چوار سەعاتی زیاتر درێژە کێشابا, دەمانتوانی خەسارەتی قورسیان لــێ بدەین." هەڵبـەت بڵێی داخوا مەیل بۆ تێداچوونی سپای ئێراق ڕەنگدانەوەی شـێوە بیرکردنەوەی ئەمریکا بووبێ یان نا, قسەی لەسەرە. شـێوەی لــەرزۆك و بێ‌دەربەسـتی هەڵوێستی دەزگای دەولـەتیی ئەمریکا لە مـانگی مارسـا, تەنانـەت گریــمان چــش لــە گۆڕێ‌دا نەبووبێ, دیسانیش قسەی ئەو کەسانە دەسەلــمێنێ وا بەم ئاکامە گەیبوون کە واشینگتۆن – سەددام حوسێن بە یەکێك لــە هۆکـارە گرینگـەکانی هێمنایـەتی ناوچـە دەزانێ – گەڕاوەتەوە سەر سیاسەتی بەر لە ساڵی ١٩٩٠.

تەواو هەروەك مەسعوود بارزانی پێشبینیی كردبوو, سەددام حوسێن لاواز بوو, بەڵام كوردان لاوازتر بوون. تەنانەت ڕاپەڕینی شیعەكان كە دروست پاش ئاگربەستی یەكلایەنەی هاوپەیمانان لە ٢٨ی فێوریە, لە خوارووی ئێراق هەڵگیرسا, بە قازانجی سەددام حوسێن تەواو بوو. نیزامییەكانی ئێراقی كە لە پرکێشی و توندڕەوی سپای "بەدر" تۆقیبوون, لە بەسرە بۆ پشتیوانی سەددام حوسێن ڕاست بوونەوە. (سپای بەدر بریتی بوو لەم دیلە ئێراقییانەی لە ماوەی شەڕی نێوان ئێران و ئێراقا بۆ ماوەیەكی زۆر لە ئێران مابوونەوە و لە درێژەی مانەوەیاندا كەوتبوونە سەر ڕێبازی ئیسلامی بنیاتخواز و پاشان لە سنوورەوە ئاودیوی ئێراق كرابوون.) دیمەنی پەلاماردەرانی سپای بەدر كە وێنەی خومەینییان ڕادەوەشاند, ئەو ئەفسەرە ئێراقییانەی كە زۆربەشیان شیعە بوون و چووبوونە ڕیزی خۆپیشاندەران, وەخۆ هێنایەوە. قەت تەواوی شیعەكانی ئێراق هاومەراقی ئیسلامی شۆڕشگێڕی هاومەزەبانی ئێرانییان نەبوون. هەر لە سەرەتای ساڵی ١٩٨٠وە ئەم خەڵكە لە شەڕ دژی ئێران هەزاران كەسی كردە قوربانی سەددام حوسێن. ئێستا زۆرێك لەم ئێراقییانەی هەرگیز نەبوونە ئەندامی لێژنەی دەسەڵاتدارانی كەمینەی سوننی مەزەبی وڵات, هەرچەند بە نابەدڵیش, بەڵام لە ترسی ڕاپەڕینی شیعەكان و داهاتووی ئاڵۆزی ئەم هەڵوێستە, پشتیوانییان لە سەددام حوسێن دەكرد. لە نێوەڕاستی مانگی مارسا ئیدی ئەوەندەی ڕێ دەس هەبوو كە باداتەوە سەركوردان. پاشماوەی هێزەكانی ئێراق لە ماوەیەكی كەمتر لەوەی كوردستانی تێدا ئازاد كرا, سەرلەنوێ وێندەرێیان گرتەوە.

كوردەكانی ئێراق تێشكان و — كۆڕەوە — ی خۆیان دەخەنە ئەستۆی تەمای ورد و باریكی ئەمریكا بۆ نەخستنە خوارەوەی باڵەفڕە تۆپدارەكانی ئێراق. پێنج ساڵ دواتر جۆرج بووش لە دیمانەیەكی تلەفیزیۆنیدا كە خۆی ناوی نا "كەپەنكی پاش باران" وتی: "هاوپەیمانان دەیانتوانی بۆ بێهێز كردنی سەددام حوسێن چالاكی پتر بنوێنن." بووش ڕێوڕاست پێی لێنا كە دەبوو ئەمریكا حەسار و گوشاری زیاتری خستبایە سەر فڕینی باڵەفڕەكانی ئێراق. ئەم شێوە بیر كردنەوەی كوردان ڕەنگە بگەڕێتەوە سەر سافیلكە بوون, بەڵام هەرچی بێ، بوو بە "بڕوایەكی" پتەو. خودی ژێنێراڵ

شوارتسکۆف گوتی لە دەسپێکی وتووێژەکاندا ئێراقی "فریو"یان داوە و ئیزنی فڕینی باڵەفڕیان لێ‌خواستووە. فڕینی باڵەفڕی بێ‌چەك لە چوارچێوەیەکی دیاری کراوا و تەنیا بە مەبەستی دابین بوونی پەیوەندی. کوردان دەپرسن باشە وەختێك سەرکردەی هێزە هاوپەیمانەکان زانی فریو دراوە, بۆچی نەیویست تۆڵەی ئەم فریوە بکاتەوە و باڵەفڕە تۆپدارەکانی ئێراقی کە خەڵکی بێ‌چەك و پێشمەرگەی کوردیان بێ‌جیاوازی دەدا بەر دەسرێژ, بخاتە خوارەوە؟ ئەگەر ئەو جۆرە بووبێ کە ئەم کەسانە دەڵێن, زۆر سروشتییە کە ئاکامی ئەم خەڵەتان یان هەڵەیە – ئەگەر هەڵەیەك کرابێ – خێرا پێیان گەیوەتەوە لایان: ئێمەی هەواڵنێر کە دەسمان بە دنیای دەرەوە ڕانەدەگەیشت و تاق کەوتبووینەوە, بۆ حاڵی بوون لە چۆنیەتی ئەو چالاکییانەی لە واشینگتۆن و پایتەختی هاوپەیمان لەم بوارەدا دەکرا, تەنیا دەمانتوانی سەر بەرین بۆ شك و گومان و هەواڵەکانمان بە تەتەردا بنێرینە ئێران بەو هیوایەی ڕەوانەی شوێنی مەبەست بکرێن.

ئەوەی بە بڕوای ئێمە ڕوون و بێ‌گرێ دەهاتە بەرچاو, ئەمە بوو کە ژێنێراڵ شوارتسکۆف یا هەر کەسێکی تر لە واشینگتۆن کە دڵەخورپەی کوردانی بوو, بێ‌شك دەیزانی کە باڵەفڕە تۆپدارەکان خراپترین هۆی ترس و خۆفن و دەتوانن خەسارێکی گەورە بگەیەننە خەڵکی ئاسایی و شاران وە سەر چۆڵی بگێڕن و جەماوەر بتۆقێنن. باڵەفڕەکان کە گرینگترین چەکی دژی پارتیزانین, لە نێو "دیمۆنۆلۆژی[١]" کورداندا خاوەن شوێنێکی تایبەت بوون. چونکە هەر ئەم باڵەفڕانەیان زۆرجاران لە مەودای شەڕ لەگەڵ ئێرانا و پاشان شانبەشانی فڕۆکە و مووشەکهاوێژە چەند لوولەکان لە هێرشی شیمیایی دژی کوردان دەکار هێنابوون. هەڕەشەی ئەمریکا لە فڕۆکەکانی ئێراقی کە "مادام بفڕن دەخرێنە خوارەوە." بۆ سڕینەوەی ئەم بیرەوەرییانە ناتەواو بوو. شوارتسکۆف و ژێنێراڵەکانی هاوپەیمانان هەمیشە دڵەڕاوکەیان بوو کە نەکا ئێراق لە چەکی ژەهژاوی دژی هێزەکانیان کەڵك وەربگرێ; ئەگەرچی سپای هاوپەیمانان بە ئامرازی دژی شیمیایی تەیاریش کرابوون. گەلاڵەڕێژانی لەشکریی و غەیرە لەشکریی

١- Demonology، دێوناسی، (هۆی خۆف).

هاوپەیـمانان, زۆر بە هاسانی چاویان لە حانـد وێنـەی ترسـێنەری ئـەو خەڵکـەی لـە هەڵەبـجە کەوتبوونە بەر پەلاماری شـیمیایی و مردبـوون نووقانـد؛ هـەروەها گۆڤـار و ڕۆژنامەکانی تەژی لە وتـەی ئـەو شێـستوپێنج هـەزار کـوردەی لـە ترسـی هێرشـی شیمیایی ئێراق لە ئووتی ١٩٨٨دا بازرە ببوون و پەنایان بردبووە بـەر تورکیـا, خـستە پشت‌گوێ. ئەو سەردەمی کۆمەڵی نێونەتەوەیی هەر چەشنە تێکۆشـانێکی بـە مەبەسـتی ڕاگرتنی ڕشتنی خوێنی کـوردان یـا هەڵپێـچان و لـێ‌پرسینەوە لـە سـەددام حوسـێنی لەگەڵ تێك‌شکان بەرەوڕوو کردبوو. (هەر چەند ئەم هەڵوێستە نەیتوانی ڕێ لە بـووش بگـرێ کـە لـە گەرمـەی هەڵبـژاردنی ١٩٨٨دا وێنـەی قوربـانی‌کراوانی هەڵەبـجە لەبەرچاوی دەنگ‌دەران ڕاوەشێنێ.) هەڵبەت ئەم سستییەی ڕۆژاوا بەر لەمە بـوو کـە بووش لـە ١٩٩٠دا سەبارەت بە نەوتی کووەیت, بە بێ ئەوەی هـیچ تەمایـەك لەسـەر سەددام حوسێن بگرێ "شەقڵی هاویشتە سەر ڕەڵمی بیابان."

لە سەر ئەرد, لە کوردستان, لە بابەت چالاکی باڵەفڕەکانەوە ئێمـە چ پێویـستمان بە بێ‌سەلـمان نەبوو. ئێمە لەگەڵ بەسەرهاتی ئەم گەریانە ئاشنا بووین. تەنانەت ئەگەر ئاشناش نەبووباین, هەر لەم هەوەڵ ڕۆژەی کە پێمـان نایـە کوردسـتان, تووشـی هـەر کوردێك دەهاتین بێ‌پسانەوە ترسی خۆی دەوپات دەکردەوە. لـە دهـۆك دیـمان کـە کوردان بە ڕەشاش و نارنـجۆك‌هاوێژی مووشەکی تەقەیان لە باڵەفڕێك دەکرد و پاشان بیستمان کە چەند سەعاتێك بـەر لـە چوونـمان یـەکیان بەرداوەتـەوە. هـەروەها لـە کەرکووك چوار باڵـەفڕمان دیـوو کـە پـەلاماری هێزەکـانی کوردیـان دەدا. بـەر لـە دژەهێرشی ئێراقییەکان نۆشیروان و ڕێبەرانی دیکـەی لەشـکریی کـورد باسـی توانـایی باڵەفڕانیان لە تۆقاندنی خەڵکا, بۆ کردبووین، بەڵام هەروا پێداگر بوون کە پێـشمەرگە دەتوانن خۆڕابگرن و خۆش ڕادەگرن.

کوردان هەتا ئاخرین ساتەکانی بەر لەم کۆڕەوەی کە لەم دنیا نوێیەدا خێـرا وڵاتـی دەتەنییـەوە, وایاندەنوانـد کـە باشـترین هـەلی جیهانییـان وە دەس هێنـاوە. هـەر نـەبێ دەیانویست وەها شوێنێك لە بینەڕا بەدی بێنن. کوردستان لە دوایین ساتەکانی بـەر لـە تێك‌چوونی, هێشتا بە شێوەیەکی غەریب لە پاکی و سەفایەکی قووڵا تلاوتلی دەکـرد,

یان ڕەنگە ئەم کوردانەی ئێمە دەماندواندن, بە ئەرکی خۆیان دەزانی کە لە بەرامبەر یەکەم پۆلی ئەم ڕۆژاواییانەی پاش گەلێ ساڵ ئازادانە ویٚکدەکەوتن, خۆ شلۆی نەکەن ... بەڵێ ئاوان ئەو کوێرەوەرییانەی دەچنەوە سەر ڕزگاریی ناکاو لە پێدزکە و هەنگاوی بەپارێز لە وڵاتێکی پۆلیسیدا.

هەر لە سەرەتای چوونمان بۆ زاخۆ, بەرەوڕوو بوونی کوردان لە هەر تاقم و چینێك لەگەڵمان, وەك ڕووبەڕوو بوون لەگەڵ کەسانێ بوو کە لە ئەستێرەی دیکەوە هاتبن یا ئەوەی کە کاراکتێری سینما یان قارەمانی وەرزشی بن.

– "دەتوانن بچنە هەر شوێنێکی کە پێتانخۆشە. هەرچێکی لە هەر کەسێ دەتانهەوێ بپرسن, بپرسن." ئەم تەکیەکەلامە غللوورانەیەی خەڵك لە بارودۆخێکا بوو کە پێیاندەگوت "پرۆستریکا"ی کوردی.

ئێمە ٢٨ی مارس, یانی لە هەینی پیرۆزا, بەر لە جێژنی پاك (ڕابوونەوە) گەییووینە سلێمانی. پێنج شەشێکمان لەگەڵ ئەندازیاران و بازەرگانانی پەروەردەبووی ڕۆژاوا شێومان خواردبوو کە لایان لە پەرۆشی ئێمە, سەبارەت بە لێكهەڵوەشانی ڕاپەڕین نەدەکردەوە. لە جیاتیان دوایین قودوولە ئابجۆی شاریان کۆ کردەوە و کردیانە جێژن و ژن و کچانیان هان دا کە باشترین جلوبەرگ بکەنە بەریان و زێڕ و زەمبەریان وە خۆ هەڵاوەسن. بە شەرمەوە ویستمان ئەوان لەم پەرۆشییەی خۆماندا سەبارەت بە "جەگەنات"[١]ی ئێراق کە بەرەو باکوور دەهاتە پێش و ئێمە لە کەرکووك هەواڵیمان بیستبوو, بەشدار کەین. پرسیمان داخوا کورد کاری چاکیان کرد کە پشتیان لە چیا کردەوە و دارژانە دەشتان و شارەکانی دهۆك, هەولێر, کەرکووك و سلێمانی و کوێ و کوێیان گرتەوە؟

خانەخوێیەکانمان دەیانزانی کە سەددام حوسێن لە سەرکوتی ڕاپەڕینی شیعەکانی باشوور بۆتەوە, بەڵام بە ڕواڵەت ئەمە زەنگی مەترسی بۆ وەدەنگ نەهێنابوون. ئەمانە

١- Jagannath: لە خوایانی هێندوو, بتی جەگەنات کە زیاتر بە عارەبانەیەکی سەنگین ڕادەگوێزرا و گۆیا گیانبەختکەرانی ئەو خوایە خۆیان لە ژێر تەگەری عارەبانەکەدا دەپلێشاندەوە.

وەها گیـرۆدەی دابین کردنی ئاو و کارەبای شـاران و خـستنە گـەڕی ئـابووری وڵات بوون کە هەلی دەربڕینی دڵپەرۆشـییان نـەبوو. هەڵبـەت یـەکێك لـە حـازران گـوتی: "ئەگەر کەرکوك بگیرێتەوە قەڵاچۆکردنێك دەس پێـدەکا." بـەڵام ڕاوێـژی زاری ئـەم ئیمکان و ئەگەرەی وەك ئەگەرێکی تەواو ئاماریی لەسەر خـۆی وە لا دەبـرد. نـا, ئـەم کوردانەی چینی مام ناوەندی بـە ڕادەیـەك پەرۆشـی کـاری خۆیـان بـوون و ئەوەنـدە خاترجەم بوون کە زەحـمەتیان وەبـەرخۆ نـەدەدا بـۆ شـاردنەوەی دەوری کۆمەڵایـەتی گرینگیان. کردەوەی پارێزگارانەی بەرچاویشان نەدەکرد. بۆ بیکەن؟ لە کرداریانڕا وا دەهاتە بەرچاو ... خۆ تـازە سـەرکەوتبوون و داگیرکرانـی خاکیـان لـە لایـەن سـپای ناخۆشەویستانەوە کۆتایی پێهاتبوو. دەیانگوت بریـا جەللـەی بـێ جەمـسەری تـانکی زنـجیرپساو و زرێپۆشی تێکشکاو و کامیۆنی وەستاو و ناوەندەکانی بـەعس و بنکـەی ئاگردراوی پۆلیستان دیتبا.

ئێمە ئەوانەمان بینیبوو. قەڵای بەردینی سازکراوی سەددام حوسێنیشمان لەبەر چاو بوو کە ئێستا بە دووکەڵ ڕەش هەڵگەرابوون. ئەم بنکانەیان لە مەودادی دیاری کراوی شارێیان بنیات نابوو, لە مابەینی قەڵایاندا, بنکۆکەی چیمەنتۆ بە مەودای میلێك کەمتر و زیاتر خۆیان دەنواند. ئەگەرچی گەڵاڵە و دیـمەنی قەڵاکان ڕووسی بوون, بەڵام ئـەو کۆنەقەڵا و مەتەرێزە کۆڵەداریانی وەبیـر دێنایـەوە کـە لـە ئەڵـجەزیرە هـەتا ویێتنـام دیبوومن. سەرەڕای ئەمانە گەلێك کۆگا دیار بوون کە بە شێوەیەکی یەکدەسـت هەڵدرابوونەوە. ئەم کۆما گەورانە زەمانێکی گوند و باغ و ڕەز بوون. ئەمە مەرگێ بوو کە سەددام حوسێن لە ساڵی ١٩٧٥ەوە بەرەوخوار بـە ئاشـکرا بـۆ گەلـێ ناوچـەی کوردستانی کردبووە دیاری. کوردان بـیرەوەری تـاڵی ئـەم پلێـشانەوە و سـووکایەتی پێکرانـەی ڕابردوویـان بـە شـێوەی تایبـەتی خۆیـان لـە خـۆ دوور دەکـردەوە. لەم سەرەوسەری کوردستان وێنەی بە پێوەی سەددام حوسێنیان کـە لـە چوارچێوەی چیمەنتۆدا و لە هەموو شوێنان دەهاتە بەرچاو, دەدایە بـەر دەسـڕێژی کەڵەشـینکۆف. فیشەك یەك لە دوای یەك خەت و کووزی قەڵافەتی سەددامیان ون دەکـرد. هـەر وەك ئەوەی ئێستا لە ئاشپەزێك دەچوو بە کڵاوی تایبەتەوە. ئەم وێنانە لە هـەموو چەشـن و

ڕەنگی بوون: لە جلی نیزامیی‌دا و بە قایشق و قووروش و میدالیاکانی سەرکردایەتی هێزە چەکدارەکانەوە, لە بەرگی بازەرگان و بانکداری سوننی مەزەب‌دا و لێو بەبزە, لە لۆتکەی چۆماوان‌دا, بە کڵاوی پاناما و لیباسی سپێوە و لە هەر جلێکی تردا, بەتایبەت لە بەرگی کوردی‌دا, بە ڕانك و چۆغە و شەدەوە, کە تەواو سووکایەتی بوو بە کوردان.

هەناو پڕی ئاور دەگرت وەختێك دەمانبینی خانەخوێیانمان هیچ شکیان نیە کە لەمە بە دوا ئیتر مافی مرۆڤ دەپارێزرێ و دێموکراسی سەقامگیر دەبێ. بەم لێبوردنە گشتییەی ڕێبەرانیان ڕایانگەیاندبوو و ئیزنی دابوو بە کرێ‌گیراوانی بەغدا بە ئازادی لە نێویانا ڕاوێچکە بکەن, بە خۆیان دەنازین. ئەم خەڵکە سزایەکی کە سەددام حوسێن بە گرتنەوەی شارەکان تووشی دەکردن, لەبەرچاو نەدەگرت.

کوردان هەر بەو جۆرەی کە هەزاران دیلی ئێراقییان ئازاد کرد, هەرواش ڕایانگەیاند هەر کەسێکی بە ئاشکرا دژبەریان نەبێ لەگەڵ ئەوانە. ئەم "بەخۆ سەلماندنە" زیاتر بە خورد بوونەوە لەم سزادانە توند و تیژ و خۆفناکەی بەغدا بە درێژایی دەیان ساڵ کوردی پێ چرووساندبۆوە, ببوو بە هۆی سەرسوڕمان. جا ئەم مەبەستە بێ‌خەیاڵی بوو یان بە پێچەوانە, زەمانێك گێرانەوەی سەرلەنوێی کەرکووك خانەخوێیەکانمان و خەڵکی ئاسایی‌یان لەناکاو ڕاچڵەکاند و لەسەر لێکدانەوەی چەواشەی چەند حەوتوو ئازادی وە خۆی هێنانەوە, بوو بە هۆی بزووتن و کۆڕەوی بە کۆمەڵ. ئەمە لە خەو هەستانێکی ترسێنەر بوو و کەسی وە پاش نەدا؛ ترس و یەك نەگرتوویی کۆمەڵی کوردەواری – کە چەندین ساڵ دەسەڵاتی بەعس دایسەپاندبوو – پتر پێهەڵابرد.

فەرماندەرانی باڵای هێزی پێشمەرگە ڕەنگە لەبەر ئەوەی بنەماڵەی خۆیان و کادرەکانیان لە دەرەوەی ئێراق بوون, بایەخێکی ئەوتۆیان بۆ گرێ و گرێژەنەی بنەماڵەیی دانەنا بووبێ, هەر کە کۆڕە و دەستی پێکرد هیچ کوردێك – لە پێشمەرگەڕا بگرە هەتا جاش و خەڵکی ئاسایی – حازر نەبوو کە ئەم مەترسییە وە سەر خۆی بگێڕێ و خاوخێزان و خزمانی لە جەغزی تەمای تۆڵە ئەستاندنەوەی سەددام حوسێن‌دا

جێبێڵێ. کوردەکانی چینی مامناوەندی ترس هەڵیگرتن, ئەمانە لەمێژ بوو دەیانزانی کە کاربەدەستانی بەعس هەموو چەشنە هەل و دەرفەتێکیان بووە هەتاکوو هاتوچۆ و هەستان و دانیشتنیان بە دوور و درێژی بخەنە ژێر چاوەدێری و بەغدا بۆ ئەم مەبەستە خاوەنی سیخوڕی ورد و وریایە. ئێستا جاشەکان لەم کەسانە بوون کە ڕایاندەکرد, چونکە ڕوویان لە سەددام حوسێن وەگێڕابوو و بەختی خۆیان بە ڕاپەڕینی نەتەوەپەروەرانی کوردەوە بەستبۆوە. بنەماڵە و چەکدارەکانی سەرۆك عەشیرەتانیش لە ترسی سزادان و تۆڵە ئەستاندنەوەیەکی توند و تیژ کە چارەنووسی کەسانێکە بەرەی خۆیان دەگۆڕن, ڕەوین. هیچ کوردێك نیازی بە وە بیر هێنانەوە نەبوو کە لەبزی "خائین" – وشەی خۆشەویستی سەددام حوسێن – نەك هەر پێشمەرگە, بەڵکوو هەموو کوردان دەگرێتەوە. ڕیزی ئەم پێشمەرگانەش کە بە ژمارە لەوانی تر کەمتر بوون, بەڵام وا دەهاتە بەر بیر کە خاوەن ڕێكخستنێکی پتەوترن, لێكهەڵوەشان. ئەم تاقمانەش بە ئەرکی سەرەکی خۆیان دەزانی کە ئێستا بنەماڵەکانیان بەرنە پەنا و پەسیوێکی هێور لە تورکیا یان ئێران. سەرکردەکانی پێشمەرگە کە سەردەمێ فەرماندەری هەزاران کەس بوون, زۆر دواتر گوتیان بەختەوەر بوون ئەگەر توانیبایان, دڵیان بە چەند پارێزەری خۆیان خۆش بێ. تەنانەت کەمینەی مەسیحییانیش کە دەوڵەت کەم و زۆر لێی توند نەدەکردن, بازرە بوون. ئەم خەڵکە تا ڕادەیەکی زۆر لە ترسی ئەوەی کە لە سەردەمی ڕاپەڕیندا دەستیان لەسەر دەست داناوە و متەقیان لە خۆ بڕیوە و هێندێکیش هاوپشتی خۆیان بۆ کوردان دربڕیوە, سەددام تۆڵەیان لێدەکاتەوە یا لە خۆفی ئەوەی ئەگەر وەمێنن کوردان بە لایەنگری بەغدایان تاوانبار دەکەن, نەمانەوە.

ترسان لە باڵەفڕ و گازی شیمیایی بە ڕادەیەکی وا پنجی لە گیانی کوردانا داکوتابوو کە سەددام ئەمجار کەلك وەرگرتن لە چەکی شیمیایی بە پێویست نەزانی. لە ڕاستیدا لە ترسی تۆڵەی هێزە هاوپەیمانەکان نەوێرا دەس بۆ کردەی ئاوا بەرێ, بەڵام کوردان بە هیچ چەشنێ لەم بابەتەوە دڵنیا نەبوون. هێزە چەکدارەکانی ئێراق بە وردی دەیانزانی چ دەکەن, هەروەك چەن حەوتوو دواتر "نزارحەمدوون" باڵوێزی ئێراق لە واشینگتۆن ئەم مەبەستەی بە من گوت. تۆقاندنی خەڵکی ئاسایی کردەیەکی

ورد و زیرەکانە بوو. دیارە ئامانـجی سەرەکیش گێڕانەوەی دەسەڵاتی سەددام بـوو بـۆ باکووری ئێراق بە شێوەیەکی هاسان و خێرا. زۆر باشتر بوو کە ئەم چەشـنە تاکتیکانـە توانیبایان دەسەڵاتی سەددام لـە کوردستانی چۆڵ کراوا سەقامگیر و دابین کەنەوە. دیارە ئەمەش ئامانـجی لـەمێژینەی سەددام بوو. بە بەربەست کرانی هەستانی فڕۆکە لـە لایەن هاوپەیـمانانەوە، ئێراقییەکان بە دروستی و بە پاڵپـشتی ئـەم تـرس و خۆفـەی باڵـەفڕان بەسەر زەوی دڵی خەڵکا پڕژاندبوویان، هەڵیانفڕاندن و کەلکیان لـێوەرگرتن.

کاتێ کوردان کەرکووکیان لـە چنگ دەرهاتـەوە، سـەرەدای شـەپۆلی پـەناخوازان گەیشتە هەولێر و سلێمانی و زاخۆ. کوت‌وپڕ وەها کۆڕەوێك دەستی پێکرد کـە هـیچ کەس لـە واشینگتۆن و لـەندن و پاریسا پێش‌بینـی نـەکردبوو، جـا چ بگـا بـە بنکـەی سەرکردایەتی ژێنێراڵ شوارتسکۆف. ئەم گەڕیانە چ جێـی سەرسـوڕمان نـەبوو، بـەڵام مەبەستێکی ڕاچڵەکێن بوو. بە گوێرەی ئەم بەڵگانەی دیارن دەوڵەتی بووش، چ بەر لـە داگیرکرانی کووەیت، چ لـە وەختی داگیرکرانا و چ پاشتر تەواو لێبڕابوو کـە خـۆ لـە کێشە ئاڵوزبڵۆزەکانی ئێراق وەرنەدا، هەر بۆیە بوو کە لـە بەنـدیواری لـەتـەك تـاقم و دەستەکانی دژبەری ئێراقی، لـە شیعە و سوننیڕا بگرە هەتا کورد کلا دەبوو و لـە هـەر کردەیەکی پێی بگوترێ کردە، خۆی پاراست. لـە مـەودای مێـژووی گێـرە و کێـشەی ئینسانیدا بە هەڵکەوت دیتراوە کـە هێزێکـی وەهـا گـەورە ئـەم گـشتە هاوپەیـمانە لێك‌گرد کاتەوە و ئەم هەموو کەرەسە و چەك‌وچۆڵ و حەشامەتە وەکۆ و تـەیار بکـا، بەڵام سەبارەت بە ناسینی سرشت و کاکڵ و دارشتی کۆمـەڵی دوژمـن و مێـژووی بـە خوێن شەڵاڵی ئەوها کەترەخەم بووبێ.

لـە سـەرۆك بووشـەوە بگـرە هـەتا خوارخـوارەوەی کاربەدەسـتانی دەوڵـەت ئـەم حەقیقەتەیان نەشاردەوە کە یەکـەم مەبەسـتی گـرینگ دوای ئـازاد کردنـی کووەیـت، ڕاگەیاندنی سەرکەوتن و گێڕانەوەی هێزکانە بۆ نیشتمان. هەر کە بووش لـەپڕ کۆتـایی بە شەڕ هێنا، ژێنێراڵ کالین، ئێل، پاوێل، سەرکردەی هێزە هاوبەشەکانی ئـەمریکا لێـبڕا کە هەرچۆنێك‌بێ، نەهێڵێ هێزەکانی ئەمریکا بکەونە داوی گێرە و کێـشەی ئێراقـەوە. ئەم ڕووداوانەی کە لـە بەغدا و شوێنەکانی تری ئێراق دەقەومان پـووش بەسـەر کـران

هەتا ڕەوت و ڕەوگەی "سروشتی" خۆیان بپێون, ئەگەرچی دەوڵەتی بووش بە ئیما و ئیشارە دەریخستبوو کە سوننییەکی "بە دەسەڵاتی" دیکەی لە سەددام حوسێن بێباشترە. یانی ئەگەر سەددام حوسێن بە بێ خۆتێوەردانی هاوپەیمانان لە کار لادرابا, واشینگتۆن وای پێ باشتر بوو کە ژێنێراڵێکی دی بێتە سەر دەسەڵات. هەر لە دەسپێکی ئاگربڕەوە, قوت بوونەوەی ئەمریکا لە کەنداوی فارس بوو بە گرێیەکی نێوخۆی ئەمریکا. بووش تەنانەت ئەو زەمانەی لە بەر ئازادی کووەیت, لە چڵەپۆپەی خۆشەویستیدا بوو, تێگەیشت کە بۆ هەڵبژێرانەوەی دووبارەی لە ساڵی ١٩٩٢دا, دەبێ بە باری لاوازی ئابووریدا بێتەوە و تەنیا سەرکۆمارێکی تایبەت بە سیاسەتی دەرەوە نەبێ. لە ڕوانگەی بووشەوە تەمای پاوێل کە سوور بوو لەسەر تێوەنەگلان لە کێشەی نێوخۆی ئێراق, هەڵوێستێکی بە جێ‌وڕێ بوو, چونکە بە پێچەوانە هیچ دوور نەبوو کە شەڕ و گەڕی وێتنام و خوێڕی کرانی هێزە چەکدارەکانی ئەمریکا لە دەیەی ١٩٦٠دا و گیرۆدەی بوونی ساڵەکانی دەیەی ١٩٧٠ی بەیرووت دووپات ببنەوە.

دەوڵەتی بووش کە گیرۆدەی ئەم کێشە سیاسی و نیزامییانە بوو, بۆ بەرەوڕوو بوون لەگەڵ وەها کۆڕەوێك لە کوردستانی ئێراقا چ خۆی حازر نەکردبوو. لە ئاکامدا بووش بە دەستی خۆی پەڵەی هاویشتە سەر سەرکەوتنی مەنشووری کووەیت. وا تۆ بڕوانە گەمەی ڕۆژگار کە بەم کردەوە دەوڵەتی خۆی و پاش خۆشی بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ خستە داوی کێشەیەك کە هەوڵی دابوو خۆیان لێ بپارێزێ, کەچی هەر پێداچوونەوەیەکی سەرسەرەکیش, لە شەوی دەسپێکی شەڕ و گەڕەوە, دەوڵەتەکەی لەم تێمانە ڕزگار دەکرد و تاوانی "تەما بۆ نەبوونی هیچ هەڵوێستێك" لە ئێراقی پاش شەڕی دەخستە ڕوو.

زۆر نیشانەی بەرچاو لەم بوارەدا خۆیان دەنواند. بۆ وێنە لە کلکەی ڕۆژانی بەر لە دەسپێکی شەڕ لە ژانویەی ١٩٩١دا سەدان هەزار کوردی تورکیا لە باشووری ڕۆژهەڵات لە ماڵ‌وحاڵی خۆیان تەرەکەمە ببوون. خاوخێزانە تەقیو و تۆقیوەکان لە بەریەبەیانیڕا هەتا شەقەی نیوەشەو لە وێستگەی ئوتووبووسی دیاربەکر, کە هەتا سنووری ئێراق چەند سەعاتەڕێیەك دەبێ, کۆزیان دەبەست. شەریکەی گواستنەوە و

گەیاندن ئوتووبوسی زیاتریان دەخستە ڕێ, سەرەڕای ئەوەش وڵامـدەرەوەی داخـوازی خەڵك نەبوون بۆ چوونە ئانکارا و ئیزمیـر و ئیـستامبووڵ و شـارەکانی تـری ڕۆژاوای تورکیـا کـە جـەماوەرێکی فـرت و فراوانـی کوردیـان لـێ‌نیـشتەجێ بـوون. مـن شەودەرنگانێ لە وێستگەی ئوتووبووس بە چاوی خۆم پۆلـێ پیاوی تێماوی پەرێـشانـم دیت کە ژن و زارۆکیان بەرێ دەکردە شوێنی دی. بۆ هەر شوێنێ, هەر ئەوەنـدەی لـە هەرێمی کوردستان بەدەر بوایە, کە وێدەچوو لـەمەترسیدا بێ. تەنانەت ئەگەر سـەرنج بدرێتــە کــردە و جووڵانــەوەی دوورەئــاوەز و نابــەجێ لــە ناوچــەدا دیــسانیش ئــەم سەرشێواوییە خۆی وەك شێوەیەك شێتی دەچوو.

وێڕای ئەمەش دەوڵەتی تورکیا کـە هێـزە کـۆك و تـەیارەکانی تانـك و تۆپخانـە و هەزاران سەربازی کە زیاتر لـە بەرامبەر یەکێتی سۆڤیەتا لـە دەوروبەری سنووری ئێـراق مۆڵ دەدا, هێنابوویە ئەم ناوچەیە, ئەگەرچی هەم ئانکارا و هـەم بەغـداش بـە کـردەوە دەریانـخستبوو کە مەیلیان لـە کرانـەوەی بەرەیـەکی تـر لـەم مەڵبەنـدە نیـە. بـەڵام هەرچـۆنێك بـێ ئـەم کـردارە نـەیتوانیبوو بـڕوا بـە کوردەکـانی تورکیـای نیـشتەجێی سەرسنوور بێنێ لـە شوێنی خۆیان بازرە نەبن. تەنیا خەڵکی زۆر هەژار و نەدار بوون کە لـە شارۆچکە سنوورییەکانا مابوونەوە، چونکە هیچ کوردێك پەندی ساڵی ١٩٨٨ی لـە بیر نەبردبۆوە. وشەی "هەڵەبـجە" ئێستا تەنیا ناوی شارۆچکەیەکی کوردسـتانی ئێـراق بە لای سنووری ئێرانەوە نەبوو. ئەم ناوە پێشاندەری "ماکەی تۆوبڕکردن"ێك بـوو کـە تەواوی جەماوەری کوردی دەگرتەوە, چونکە هەڵەبـجە شوێنێ بـوو کـە حکوومـەتی ئێراق لە وێندرێ خەڵکی بە گازی ژاراوی پەلامار دابوو.

کوردەکانی تورکیا لـە دواین ڕۆژانی بەر لـە دەسپێکی شەڕی کووەیت بە ڕادەیـەك ترسابوون کە دەوا فرۆشەکانی باشووری ڕۆژهەڵاتی وێندەرێ دەیانگوت کە خەڵك بۆ کڕینی "ئاترۆپین" بڕەم بڕەمێکیانە هەر مەپرسە. ئاترۆپین دەوایەکی ژارکوژە لـە بەرامبەر گازێکی زۆر کوشندەدا بە ناوی "سارین." لــە هــیچ شــوێنێك دەمــامکی دژی گــاز بــۆ دابەشین بە دەستەوە نەبوو. کوردەکانی تورکیا لـە جیاتی دەمامك توورەکەی مشەمایان دەکڕی و بە سەر خۆیان هەڵدەکێشا (لـە ڕاسـتیدا یەکـەم قوربـانی کراوانـی شـەڕی

كووەیت ژنێكی كورد و منداڵەكانی بوون. ئەوان بەر لەوەی یەكەم بۆمبی هاوپەیمانان دابارێتە سەر هێزەكانی ئێراقی, وەها خزابوونە ژێر ئەم مشەمایە كە خنكابوون.) دیپلۆماتەكانی رۆژاوایی لە ئانكارا تاوانی ئەم سەرشێواوییەیان دەخستە ئەستۆی نووسراوەكانی رۆژنامە و بلاڤۆكانی توركیا كە بۆ بێدەربەستی بەناوبانگن. ئەم جەماوەرە بۆ هەڵسەنگاندنی رادەی ترس و خۆفی كوردان لە چەكی شیمیایی, تەنانەت لە توركیا – چ بگا بە ئێراق – دامابوون.

***

هیچ شتێك چاوەروان نەكراوتر و مەترسیدارتر لەو كاتانە نیە كە خەڵك خۆیان لە گێژاوی خەیانەت پێكرانا دەبیننەوە. لەپڕ نیشانەی شوم خۆیان نواند. خەڵك لە پێشا بەم بارودۆخە پێكەنین و پاشان كاتێ رووداوەكان وەراستگەران بە رق و قینەوە دەرد و پەژارەیان قووت دایەوە. ئەو هەینییەی بەر لە جێژنی پاك, كاتێك لەگەڵ "ڤۆلاكووت" گەراینەوە سەلاحەددین, تاقمی ABC گوتیان لە دوو رۆژی رابردوودا كە ویستوویانە لە رۆژاواوە لە كەركوك نزیك ببنەوە بە كوێرەوەری توانیویانە خۆیان لە دەس پێشمەرگەی توورەی گڕ گرتوو رزگار بكەن. ئەم دوو شەو و رۆژەی ئاخری مانەوەمان لە ئێراق, لە حاڵێكا مێشكی خۆمان رێكدەكوشی و سەرمان دێنا و دەبرد كە رێگایەك بۆ دەرباز بوون لە چنگ كوردانی قەڵس و دەرهەڵبوو و هێزكانی تۆڵەئەستێنەوەی ئێراق بدۆزینەوە, زەمان بوو بە فیلمێكی "نەرم خول"ی خوێندنەوەی دوژمنایەتییەكان. نێوان سەلاحەددین و هەولێر بە ئوتۆمبیلێكی خۆشئاژۆ, نیو سەعاتێك زیاتر نابێ. هاوكارەكانمان لەوێ مابوونەوە و ترس باڵی بەسەر شارا كێشابوو, جا بۆیە دەبوو بە ترۆمبێلی پێشمەرگە و پارێزوانانی چەكدار لەم گەرداوەمان رزگار كردبان. ئەم تاكسییەی بۆ حەوتەیەكمان بەكرێ گرتبوو و بە شوێنیانا چووبوو, وەك ئاو بەخۆیەوە لەبەر چاوان ون بوو. تاقمی ABC[1] بەشی زۆری رۆژی شەممۆی لە سەلاحەددین بە شوێن ئەم و ئەو راننده و دۆزینەوەی ئوتۆمبیلدا

١– (بنكەی هەواڵنێری ئەمریكا) ABC = Americaen Broadcasing Company

بردەسەر. هیوادار بووین بەیانەی جێژنی پاك لە ناوچە دەرباز بین. تاقمێك لە هەواڵنێران پێشتر فیزماڵکیان دابوویە. ڕانندەکانی ABC لە ئاخرین ساتەکانا پێیان چەقاند و گوتیان ئوتۆمبیلەکانیان بۆ ڕاگویزتنی خاوخێزانی خۆیان پێویستە و تەنیا فەرمانی مەسعوود بارزانی بوو کە ئەوانی لەم کردەیە پەشیمان کردەوە. بارزانی لە پاشەکەوتی خۆی بێنزینی ڕێیەی بۆ دابین کردین. وێڕای ئەمەش وەرەقەی هاتوچۆی بۆ کردین. ماڵاوایی لێ‌کردین, ڕوخسارێکی تەنیا, کە ئاخرین وتەکانی هاوار بوو لە کوردان هەتا "لە کوردستان وەمێنن و چەشنی ئەرمەنییەکان پەڕەوازە نەبن", کە بە بڕوای ئەو خەڵکێکی دەرکرابوون لە نیشتمانی خۆیان.

لەو تەنگاوتەنگ بوون و ڕێبەندانەڕا پاش جیابوونەوە لە [بارزانی] تووشی هاتین وا دیار بوو کە کەس گوێ بۆ بانگاوازی ناگرێ. من کە هێشتاش پاش نەخۆشی زگچوونی خوێنی بناوبێر بووم و هێزێکی وام لەبەردا نەمابوو لە ئوتۆمبیلەکە دابەزیم و پاڵم وە کورتە کەندێکی قەراخ ڕێیە دا. باڵەفڕە تۆپدارەکان لەوپەڕ کێوەکان خەریکی کاری خۆیان بوون و من هەستم دەکرد لێرە زیاتر جێم ئەمینترە هەتا نێو ئوتۆمبیلەکە. بۆ کەم کردنەوەی ترس و خۆفم دەستم کرد بە هەڵدانەوەی پەڕی یادداشتەکانم و ڕیزێکم لە وشە و ڕستەی کوردی هاتەوە بەرچاو کە بەر لە هاتن بۆ کوردستان لە رووی نامیلکەی فێربوون ڕوونووسم کردبوون. دەرفەتێکی وام وەگیر نەکەوتبوو هەتا زۆر بیر لەم وشانە بکەمەوە. جگە لە ژمارە و وشەگەلی وەك نان, ئاو و شتی لەم چەشنە سرنجم نەدابوویە چی تر. بەرەورووی Friend نووسیبووم "دۆست"؛ You are our friend "دۆستی مەی". بۆ ئەوەی بڵێم فیشەك مەتەقێنە, نووسیبووم "تەقە مەکە". ئەمەم بە پیتی درشت نووسیبوو و جەغزم لە دەوری دابوو. بە گوێرەی ئەو دەسخەتە شەقلەوبەقلەیەم لە جیاتی "هاوکاری" نووسیبووم "هاریکاری"[١] دیسانیش بەم وشەدا هاتمەوە. بەلای خۆم گوتم بێ‌گومان دروست نیە, بەڵام دیسانیش هەر

١- هەردووکیش هەر دروستن. "وەرگێڕ"

٢- خۆکوژی بە دابی ژاپۆنی, زگی‌خۆدڕین.

ئەوە بوو کە دەمبینی: "هاریکاری", زۆر لـە "هـاراکیری"[٢] دەچـوو. کـاتی نووسـینەوە سرنـجم نەدابوویە تام و چێژی ئەم مەبەستە. پێکەنیم و پتر هەستم بە تەناهی کرد.

وەختایەکی – لە واز و حاڵێکا نەبووم کە بزانـم کەنگێ – پێنج شەش پێـشمەرگە پەیدا بوون و لە راننده سەرکێشەکانیان خوڕی ... لەپڕ کەوتینە رێ, هەروا سـووك و سادە. تیژ بەسەر جادەی "هامیلتۆن"دا تێمانتەقاند. بە گشتی هامیلتۆن رێیەکی نیزامییـە کە ئینگلیسی لە نێوان ساڵەکانی ١٩٢٠ – ١٩٣٠ بۆ هێـور کردنـەوەی هۆزەکـان, کێشابوویان و لە هەولێرەوە یەکراست دەچتە سنووری ئێران. بارزانی مانگی فێوریە لە رایان پێیگوتبووم: "نازانـم داخوا ئەم هەلـە باشتـرین هـەلی کوردانـە یـان نـا, بـەڵام دەزانـم کە ئەمە ئاخرین هەلی ئێمە نیە. هەر چەند مانگێك لێرەوبـەری کـێ دەیتـوانی هەر بیریش لە وەها بارودۆخێ بکاتەوە." بیرم لە تاڵی ئەم وتەیەی بارزانی کردەوە. بـە پێی مێژووی کورد ئەم دۆخە تاڵوتوونە زۆریش چـاوەڕوان نـەکراو نـەبوو. سـەرەڕای تەواوی ئەمانە پاش ئەوەی هێندێکمان رێ بڕی پترمان لانكولۆرکی دابەسـتراوی سـەر باربەند و بانی ترۆمبیلان هاتە بەرچاو. پاشان وە پێش نەوتکێـشێکی قـوڕاوی کەوتیـن کە بە قامك ئەم بانگەوازە شۆڕشگێڕانەیەی بە ئینگلیسی لەسـەر نووسـرابوو: "کـەس نەڵێ کورد مردووە!" ئەگەرچی رێنووسی نووسراوەکە هەڵەی تێدابوو, بەڵام پەیامەکـە بە روونی هاواری دەکرد.

پتر لە نیوسەعاتی پێنەچوو کە گەیشتینە دیانا. نووسراوەی مەسعوود ئیعجـازی بـۆ کردین و عەبدولـموهەیـمەن کـە ئـەقرەبای مەسـعوود و بەرپرسـی بنکـەی جیزبیـی وێندەرێ بوو, پێی کەوتە هەڵسووڕداسووڕ و بە دەورداهاتنمـان. ئێمـە هێـشتا دوودڵ بووین کە داخوا بچینە تورکیا یان ئێران ... کە بە ئوتۆمبیل سەعاتە رێیەك بوو. یـەکێك لە ئەندامانی گرووپی ABC دەیگوت کە سـمێڵی ئێرانییـانی لەسـەر سـنوور چـەور کردووە, بەڵام ئێمـە زۆرمـان بـڕوا بـەم وتەیـە و دەزگـای ئیـداری ئێرانییـان نـەبوو. عەبدولـموهەیـمەن تەمای بۆ گرتین: ئەو گوتی هیچ چارەیەکتان نیە و ئێران هەر ئەمڕۆ دەرگای سنووری گاڵە دا. ئوتۆمبیلەکانی بـە کرێمـان گرتبـوون, بـۆ دەربـاز کردنـی خاوخێزانیـان گەڕانـەوە سـەلاحەددین. عەبدولـموهەیـمەن وانێتێکـی وێ دایـن و

شڕوشاڵاتمان لێ بار کرد و بەرەو کانیڕەش کەوتینە ڕێ. ئەم شوێنە لەسەر نەخشە دروست دەکەوتە سنووری تورکیا. تاریك داهاتبوو کە گەیشتینە دەشتێکی سەرسەوز و زەنوێر و دەبوو بارگەی لێ بخەین. وانێتەکە ڕۆیی. ڕووناکایی مانگەشەو هەر ئەوەندە بوو کە بۆ بەکرێگرتنی چەند سەر وڵاخ لەگەڵ قاچاخچییەکانی ناوچە قسەیەك بکەین و شتێك بخۆین و کیسە خەوەکانمان ڕاخەین.

لە ناکاو جڕاڵدین برووکس, لە وال ئیستریت ژوورناڵ, گوتی دەترسێ و لێی سوورە کە ئەمشەو هەمووومان لە خەوا دەکووژن. بەڵام هەموومان لەمە پتر شەکەت بووین کە گوێمان بە وەها وتەیەك ببزوێ, ئەویش بەتایبەت بە وتەی ئەو: ئەم کیژە بەژنباریکە ئازاترین ئەندامی گرووپەکە بوو و بۆ ئەوەی هەڵوێست و دژکردەوەی خاوخێزانە کوردەکان لە بەرامبەر تۆپبارانی سپای ئێراق وەك هەواڵ بنێرێتەوە, شەو لە کەرکووك مابۆوە. لە ڕاستیدا شانس ڕووی تێکردین و چ نەقەوما. ئەم کوێستانەرێیەی بەرەو تورکیا دەچوو یەکێ لەم ڕەوگە دەگمەنانە بوو کە مینڕێژ نەکرابوو. باران نەدەباری, ئەگەرچی ئەوەندە ئاونگ کەوتبوو کە لەوسەرانە هەموو خەریك بوو لە سەرمان کەسیرە دەبووین.

شەوی مانگیچاردە بوو. چەند جارێك وەخەبەر هاتم و هەموو جارێ ڕێچکەیەکی نەپساوەی پەناخوازانم بینی کە ملی کوێرەڕێی پڕ هەواز و لێژی ڕەوگەی کەلێکی بەرزیان گرتبوو, کە دەچۆوە نێو تورکیا. بەربەیانی لەسەر یالی چیا, پۆلە بەرزاێکی هەشت جووتی چەقیبوون و لەم خەڵکەیان دەڕوانی. "بیبیسی" هەواڵی دا کە هەولێر و دهۆك و زاخۆ کەوتوونە دەس هێزەکانی دەوڵەتی. ئەم هەواڵە بەجێ بوونی تەمای ئێمەی بۆ هەڵبژاردنی ئەم ڕێیەی گرتبوومانە بەر نیشان دا. بە پێچەوانەی بەڵێنی شەو وڵاخ سەر و سۆراغیان نەبوو. کەلوپەل و شڕوشاڵاتمان تێکەوە پێچا, لەسەر ئەم بڕوایە کە ناچارین چەمەدان و شتە قورسەکانمان بەجێ بێڵین. چوومە سەر جۆگەیەك و دەس و چاوم شۆرد و ڕدێنم تاشی. پاش چەند حەوتە نەخۆشی بۆ یەکەم جار هەستم بە نەخۆشی و ناڕەحەتی نەکرد, ئەگەرچی پێنج کیلۆیەك کز ببووم و هەستم بە بێتاقەتی دەکرد.

سەرەنجام دوو کوڕی مێرمنداڵی چاردە پازدە ساڵانە بە خۆیان و سێ ئەسپ و گوێدرێژێکەوە پەیدا بوون. بارمان لێنا و وەڕێ کەوتین. لە پێهەڵاچوون بەم توولە ڕێیەدا کە خێرا پڕ دەبوو لە لینگە کەوش و چەمەدان و شڕوشاڵاتی فڕێدراوی پەناخوازان، جراڵدین کیسەخەوی منی دەس دابوویە. نێوە نێوە بۆ پشوودان و سەیرانی دەرودەشتی بە گوڵ و سەوزە خەملێوی بەهاری و لووتکەی بەفرگری دەوروبەرمان و گوێ هەڵخستن بۆ ڕەخنەی ڕەپ و ڕاست و بێباوەڕانەی پەناخوازان لە جۆرج بووش و کارەکانی، ڕادەوەستاین. دەیانپرسی: "بۆ خاشەی سەددامتان نەکێشا؟ بووش دۆستی سەددامە." ئەوانە هەڵبژاردەی کۆمەڵی کورد بوون، لەم یەکەم کەسانە بوون کە تێگەیبوون تێکشکاون و دەبێ هەڵێن. زۆریان کارمەندی خانەنشین و ئەندازیارانێك بوون کە کۆت و شاڵوار و جلیتقەی لەباریان لەبەر دابوو؛ ئەو دایکانە بوون کە منالیان لە ئامێز کردبوو.

ئەمە یەکەم جار نەبوو کە لە ماوەی تەمەنی کارمدا، لەبەر ئەمریکایی بوونم هەستم بە نارەحەتی دەکرد. بەڵام هیچ کات بەجێ بوونی ئەم ڕەخنەیەم هێندە هەست پێنەکردبوو. پێنج سەعات دواتر گەیشتینە ئەستوونێکی چیمەنتۆ کە دیاردەی سنوور بوو. سێچارەگ دواتر لە بنکەیەکی سەربازیی ترکان بووین لە "یەسیلۆڤا" و لە ژێر وێنەی لە هەموو شوێن هەڵزەقاوی مستەفا کەمال، بناغەدانەری تورکیای تازە و سەرکوتکەری خەڵکی کورد، خۆمان گەرم دەکردەوە. ئەفسەرێکی لاو کە ئینگلیسی دەزانی، سەری لەم تاقمەی ئێمە کە بریتی بووین لە هەواڵنێرانی ڕۆژنامە و تەلەفیزیۆنەکانی ئینگلستان و فەڕانسە و ئەمریکا، سوڕمابوو؛ هەر لەرێوە بە بێتەل ئەم مەبەستەی بە بنکەی سەرکردایەتی خۆی ڕاگەیاند. ماوەیەك دواتر باڵەفڕێکی "هوویی"، هی سەردەمی شەڕی "ویێتنام"، سەرۆکی ژاندرمەری و سەرکردەی سپای ناوچەی هێنا و نیشت.

کابرای سەرتیپ بە ڕووی ساردەوە لە قەڵافەت و بەژن و باڵای قوڕ و چڵپاو گرتووی هەڵڕوانین و فەرمایشتی فەرموو: "من دەتوانم ئێوە بە تاوانی سنووڕپەڕاندنی بێ ئیجازە گوللەباران بکەم، دەتوانم دەو دیوی سنوورتان کەمەوە و دەشتوانم ئیزنی

تێپەڕبوونتان بدەمێ." پاشان لە قاقای پێکەنینی دا, قاقای لە زگی زلیڕا دەهات و ئێمەی ئیزن دا. پاشان داوای باڵەفڕێکی تری کرد کە دوکتۆرێک و دوو پەرستار و چەند نردوو نان بێنێ. ئەم یارمەتییە پزیشکییە و خورد و خۆراکە بۆ ئەو چەندسەد کەسە پەناخوازە بوو کە لە ماوەی سیوشەش سەعاتی ڕابردوودا گەیبوونە وێندەرێ و بەشی زۆری ئەم ماوەیە بێ خورد و خۆراك و پەنا و پەسیو باران خووساندبوونی. لانیکەم لەوێ بوونی ئێمە بوو بە هۆی ئەوەی کە نیزامییانی دڕدۆنگ و جارجار دڕ و تووڕەی ترك لەتەك ئەم پەناخوازانەدا تۆزێك مەیلەو مرۆڤانە بجووڵێنەوە. ترکان هیچ نەیاندەزانی کە ئەم پەناخوازانە سەرەدا و پێشەنگی نیزیك دوو میلیۆن کوردن کە لە ترسی تۆڵە و سزای سەددام ڕایانکردووە.